

Technická univerzita v Liberci

**Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2012

Eva Kaňová

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

SPECIFIKA ŠIKANY NA SPECIÁLNÍ ŠKOLE
SPECIFICS OF BULLYING AT SPECIAL SCHOOL

Bakalářská práce: 11-FP-KSS-1019

Autor:

Eva KAŇOVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, Csc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
67	25		12	16	3+1 CD

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eva KAŇOVÁ**
Osobní číslo: **P09000603**
Studijní program: **B7506 Speciální pedagogika**
Studijní obor: **Speciální pedagogika pro vychovatele**
Název tématu: **Specifika šikany na speciální škole**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Charakterizovat problematiku šikany a porovnat výskyt šikany na základní speciální škole, její četnost výskytu a její formy. Zjistit, kdo jsou hlavní agresori šikany.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: dotazník, rozhovor

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ERB, H. **Násilí ve škole a jak mu čelit.** 1. vyd. Praha: Amulet, 2000. ISBN **80-86299-22-8.**

FIELDOVÁ, E. **Jak se bránit šikaně.** 1. vyd. Praha: Ikar, 2009. ISBN **978-80-249-1176-2.**

KOLÁŘ, M. **Bolest šikanování.** 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN **80-7367-014-3.**

KOLÁŘ, M. **Skrytý svět šikanování ve školách.** 2. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN **80-7178-409-5.**

ŘÍČAN, P. **Agresivita a šikana mezi dětmi : Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí.** 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN **80-7178-049-9.**

ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. **Jak na šikanu.** 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN **978-80-247-2991-6.**

VÁGNEROVÁ, K., et al. **Minimalizace šikany.** 1. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN **978-80-7367-611-7.**

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **1. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2012**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, P

vedoucí katedry

dne **22 -04- 2011**

Čestné prohlášení

Název práce: Specifika šikany na speciální škole

Jméno a příjmení autora: Eva Kaňová

Osobní číslo: P09000603

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

Eva Kaňová

Poděkování

Tímto děkuji vedoucímu mé bakalářské práce, panu doc. PhDr. Bohumilu Stejskalovi, CSc., za cenné rady a odborná stanoviska při tvorbě bakalářské práce. Dále děkuji všem osobám, které se podílely na výzkumném šetření, ředitelům škol za umožnění výzkumu a žákům za jejich ochotu a odpovědi.

V Liberci dne:

.....

Název bakalářské práce: Specifika šikany na speciální škole

Jméno a příjmení autora: Eva Kaňová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2011/2012

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývala problematikou šikanování na základní a speciální škole. Jejím cílem bylo porovnat šikanu na těchto dvou školách, dále specifikovat formy a četnost šikany. Úkolem této bakalářské práce také bylo zjistit, kdo jsou agresori na speciální škole. Práci tvořily dvě stěžejní části. Jednalo se o část teoretickou, která s použitím odborných zdrojů popisovala pojmy, které souvisejí s tématem šikany. V praktické části práce byly zjišťovány odpovědi na položené výzkumné otázky. Díky výsledkům praktické části jsme verifikovali položené hypotézy. Výsledky vedly k zjištění specifík šikany na speciální škole.

Klíčová slova:

šikana, kyberšikana, formy šikany, účastníci šikany, fáze šikany, žák se speciálními vzdělávacími potřebami

Title of the bachelor thesis: Specifics of Bullying at Special School

Author: Eva Kaňová

Academic year of the bachelor thesis submission: 2011/2012

Supervisor: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Summary:

This bachelor thesis discussed the issue of bullying at basic and special school. The main aim of this bachelor thesis was to compare bullying at these two kinds of schools, then specify the forms and the frequency of bullying. The next task of this thesis was to find out who are aggressors at special school. This thesis is divided into two parts. The first was a theoretical part, which described definitions related to bullying using specialized sources. The second part is a practical part, where we found out answers for our research. Thanks to results of practical part we verified our hypothesis. The results of the research developed specifics of bullying at special school.

Keywords:

bullying, cyber-bullying, forms of bullying, participants of bullying, phases of bullying, pupil with special educational needs

Obsah

ÚVOD.....	12
TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1 Šikana.....	14
2 Kyberšikana.....	16
3 Příčiny šikany.....	17
4 Formy šikany.....	18
4.1 Přímé znaky šikany.....	19
4.2 Nepřímé znaky šikany.....	19
5 Fáze šikany.....	22
5.1 První stadium - zrod ostrakismu.....	23
5.2 Druhé stadium - přitvrzování manipulace, počátky fyzické agrese.....	23
5.3 Třetí stadium - vytvoření jádra.....	23
5.4 Čtvrté stadium - přijímání norem agresorů.....	24
5.5 Páté stadium - dokonalá šikana.....	24
6 Účastníci šikany.....	24
6.1 Oběť.....	25
6.2 Agresor.....	26
6.2.1 Typy agresorů.....	27
6.3 Přihlízející skupina.....	28
7 Následky šikanování.....	28
8 Řešení šikany.....	30
9 Prevence šikany.....	31
10 Žák se speciálními vzdělávacími potřebami.....	33
11 Shrnutí teoretických kapitol.....	35
PRAKTICKÁ ČÁST.....	36
12 Cíl praktické části.....	37
12.1 Stanovení předpokladů.....	37
13 Metodologie výzkumného šetření.....	38
14 Popis zkoumaného vzorku.....	40
14.1 Popis prostředí průzkumu.....	40
14.2 Popis vzorku respondentů.....	40
15 Průběh průzkumu.....	41
16 Získaná data a jejich interpretace.....	44
16.1 Výsledky dotazníkového šetření.....	44
16.2 Výsledky rozhovorů.....	56
17 Shrnutí výsledků praktické části a ověření stanovených předpokladů.....	59
ZÁVĚR.....	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	65
SEZNAM PŘÍLOH.....	67

Seznam tabulek

Tabulka 1: Škádlení nebo šikana? (Kolář, Odyssea.cz).....	15
Tabulka 2: Klasifikace typů šikany (Kolář 2001, s. 32).....	21
Tabulka 3: Počet žáků.....	44
Tabulka 4: Máš ve třídě dobrého kamaráda?.....	45
Tabulka 5: Ublížoval nebo ubližuje ti někdo ze třídy?.....	47
Tabulka 6: Formy kyberšikany.....	48
Tabulka 7: Ublížoval nebo ubližuje ti někdo ze školy?.....	51
Tabulka 8: ZŠ: Kdo si myslíš, že by ti nejvíce pomohl?.....	55
Tabulka 9: Sp.ZŠ: Kdo si myslíš, že by ti nejvíce pomohl?.....	55
Tabulka 10: Proč ti ubližují, co myslíš?.....	56
Tabulka 11: Proč ti ubližují, co myslíš?.....	56
Tabulka 12: Formy šikanování agresorem ze speciální školy.....	58

Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví žáků.....	41
Graf 2: ZŠ: Jsi rád v této třídě? Oznamkuj jako ve škole.....	45
Graf 3: Sp.ZŠ: Jsi rád v této třídě? Oznamkuj jako ve škole.....	45
Graf 4: Viděl si, že nějaký spolužák ze školy ubližoval tvému spolužákovi?.....	46
Graf 5: Ubližoval nebo ubližuje ti někdo ze třídy?.....	47
Graf 6: ZŠ: Jak ti ubližují?.....	47
Graf 7: Sp.ZŠ: Jak ti ubližují?.....	47
Graf 8: Jak často ti ubližovali?.....	49
Graf 9: ZŠ: Kde se to děje?.....	49
Graf 10: Sp.ZŠ: Kde se to děje?.....	49
Graf 11: ZŠ: Počet agresorů na jednu oběť.....	50
Graf 12: Sp.ZŠ: Počet agresorů na jednu oběť.....	50
Graf 13: Ubližoval nebo ubližuje ti někdo ze školy?.....	51
Graf 14: ZŠ: Jak ti ubližují?.....	51
Graf 15: Sp.ZŠ: Jak ti ubližují?.....	51
Graf 16: Kyberšikana.....	52
Graf 17: Jak často ti ubližovali?.....	52
Graf 18: ZŠ: Kde ti ubližovali?.....	53
Graf 19: Sp.ZŠ: Kde ti ubližovali?.....	53
Graf 20: ZŠ: Počet agresorů na jednu oběť.....	53
Graf 21: Sp.ZŠ: Počet agresorů na jednu oběť.....	53
Graf 22: Řekl jsi o tom někomu?.....	54
Graf 23: Myslíš si, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?.....	54
Graf 24: Jsi sám, komu ve třídě nebo ve škole ubližují?.....	55
Graf 25: Zkusil jsi se bránit?.....	56

ÚVOD

Tématem bakalářské práce jsou specifika šikany na speciální základní škole. Konkrétněji jde o porovnání výskytu šikany na běžných základních školách a základních speciálních školách, respektive na základních praktických školách. Téma bylo zvoleno s ohledem na vlastní pedagogickou praxi na základní škole a zároveň se zájmem o zvolený studijní obor, tedy speciální pedagogiku.

Cílem předložené bakalářské práce je porovnat výskyt šikany na běžné základní škole a na základní škole speciální (praktické), dále zjistit, jaké jsou formy šikany a jaká je míra výskytu šikany na těchto školách. Půjde také o to, vyzkoumat, kdo jsou hlavní agresori na speciální základní škole.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části práce se věnujeme hlavním pojmům, souvisejícím s tímto tématem, neboť jejich objasnění je nezbytné jak z hlediska samotného výzkumu, tak i jeho následného vyhodnocení. V empirické části bakalářské práce je popsán výzkum samotný. Pro tuto bakalářskou práci byly zvoleny tři hlavní předpoklady, pro jejichž ověření byla použita metoda dotazníku a rozhovoru. Pro dosažení cíle práce interpretujeme a analyzujeme získaná data, z nichž poté vyvodíme potvrzení či vyvrácení hypotéz. Na závěr uvedeme celkové shrnutí získaných informací.

TEORETICKÁ ČÁST

Tato část bakalářské práce je členěna do několika kapitol, které podávají ucelený popis teoretických poznatků. Je zde věnován prostor především pro popis samotných definic, které se vztahují k tématu šikany na základních a speciálních základních školách. První kapitola přináší výstižnou charakteristiku šikany. Následující kapitola se věnuje tématu, dnes významnému, kyberšikaně. Dále jsou ujasněny příčiny, formy, fáze šikany a účastníci tohoto patologického chování. Shrnuto je také téma následků šikany a samozřejmě její řešení a prevence. V poslední kapitole teoretické části je charakterizován žák se speciálními vzdělávacími potřebami. Teoretická část práce je přípravou pro následnou praktickou část, která je věnována provedení výzkumu, jeho podrobnému popisu a interpretaci získaných dat.

1 Šikana

Z hlediska zvoleného tématu je důležitá definice šikany. Problematika šikanování je dnes jedním z hlavních problémů na českých i zahraničních školách. Někteří pedagogové možná mají pocit, že se jich šikanování netýká, jelikož na škole, kde učí, se prý nevyskytuje. Náš přední odborník v této oblasti Michal Kolář je zcela jiného názoru, když tvrdí, že o drtivé většině šikanování se prostě neví a její počáteční stadia zasahují velkou část školní populace (Kolář 1997, s. 13). Z osobní zkušenosti pedagoga se k tomuto názoru můžeme jistě přiklonit, neboť lehčí formy a právě již zmiňovaná počáteční stadia se ukazují být potíží nejen na naší škole, ale i na těch ostatních. Není možné být k těmto projevům slepí, či nevšímaví, je nutné včas podchytit prvotní fázi a začít pomalu, avšak promyšleně a s cílem zdárného konce ji řešit. Pravděpodobně žádná dnešní škola by nemohla uvádět, že s šikanou problém nemají. S šikanou se v rámci školy setkáváme na jakýchkoli místech: ve školách státních i soukromých, ve třídě, na hřišti, v jídelně, na toaletách, v šatnách, mimo školu pak například při cestě do nebo ze školy, v družině, na škole v přírodě, šikanu dnes už známe i jako kyberšikanu, tedy takovou, která se projevuje prostřednictvím textových zpráv, e-mailů, chatů, atd. (Fieldová 2007, s. 25).

Porovnáme-li definice několika autorů, jež se tímto tématem hlouběji zabývají, vyjde nám najevo, že jejich názory se příliš neliší. Uvedme si základní specifika šikany, jak je ve svých pracích jednotliví autoři zmiňují.

Jako původ slova šikana uvádí Říčan ve své publikaci francouzský výraz *chicane*, jenž znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat, a tak dále (Říčan 1995, s. 25). I z tohoto úvodního krátkého odstavce je možné definovat školní šikanu, která se také projevuje zlomyslným ubližováním a dalším, což ostatně Říčan dále popisuje a říká, že školní šikanování je takové, kdy jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou opakovat a pro oběť šikany je těžké, aby se sama bránila. Dále za šikanování mohou být označeny posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako

šikanování však neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů (Říčan 1995, s. 26).

Ve spolupráci Říčan a Janošová uvádějí, že šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže bránit nebo nedovede bránit, šikana musí být opakovaná. Při šikaně mají všichni stejné postavení, jsou to žáci jedné školy, sportovci v jednom oddílu, vězni, atd. Pro rodiče a širokou veřejnost je tato definice jistě dostačující a není ani potřeba ji pro ně více rozvádět. Jde zkrátka o psychické, citové, společenské nebo fyzické napadání, při němž se oběť cítí bezmocná, ponížená, slabá, zesměšněná (Říčan, Janošová 2010, s. 21).

Dle myšlenky Koláře, můžeme šikanu definovat jako nemocné čili patologické chování. Ve svých dalších myšlenkách se shoduje s předchozí teorií Říčana, když uvádí, že šikana je stav, kdy jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci (Kolář 2001, s. 27).

Pro žáky by mělo být zřejmé, jaký je rozdíl mezi šikanováním a škádlením. Měli by umět poznat, kdy se jedná o pouhé pošťuchování či škádlení a kdy už jde o problém šikany, proto by měli být seznámeni s tímto rozdílem. Kolář v jednom ze svých článků vymezuje tyto pojmy v přehledné a pro žáky jistě srozumitelné tabulce.

Škádlení	Šikana
Člověk se může bránit a může škádlení opětovat.	Pokud by se člověk bránil nebo ubližování dokonce oplatil, násilí se proti němu většinou bezprostředně vystupňuje.
Člověk se baví nebo prožívá lehké naštvání.	Oběť prožívá strach, ponížení. Může prožívat i naštvání, nicméně pocity bezmoci, strachu, studu a ponížení převažují.
Když dáme jasně najevo, že je nám to nepříjemné, škádlení přestane.	Když dá oběť jasně najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci klidně pokračují dál.
Cílem škádlení je zábava pro všechny (i pro toho, kdo je škádlen).	Šikana je samoučelná, jejím jediným cílem je zdeptat a zotročit oběť.

Tabulka 1: Škádlení nebo šikana? (Kolář, *Odysea.cz*)

Z těchto definic můžeme tedy vypíchnout hlavní specifika, mezi které jistě patří, že šikanování se projevuje obvykle opakovaně, dále že jde o určitý způsob agrese páchané na oběti a to v podobě posměšků, fyzických útoků, bití, vyhrožování, pomlouvání, poškozování cizích věcí a dalších pro oběť nepříjemných projevů. Jedná-li se o šikanu, nemůže nikdy mluvit o tom, že by nebyla nějakým způsobem závažná. V knize Říčan a Janošové je velice dobrá kapitola, která nám může pomoci si uvědomit, jak na tom náš žák či naše dítě vlastně je, pokud ho problém šikany trápí. Závažnost šikany můžeme alespoň zhruba posoudit dle jednoduchých třech otázek. První si musíme uvědomit, jak trýznivé je to, co postiženému dělají agresori. Dále, jak často je oběť napadána. V neposlední řadě, jak dlouho již trvá šikana určitého žáka (Říčan, Janošová 2010, s. 27).

Zdeněk Matějček (2005, s. 171) pak ještě dodává, že šikana a násilí je záležitostí především chlapců. S tímto názorem můžeme souhlasit, jelikož z vlastní praxe víme, že případy, v nichž byla šikana řešena, se týkala většinou chlapců, dívek jen zřídkakdy.

Díky značné medializaci tohoto problému se šikana stává hlavním bodem pozornosti jak odborníků, tak i široké veřejnosti. Díky nárůstu tohoto patologického chování by se rodiče žáků základních škol měli věnovat problémům svých dětí a měli by si umět na své dítě školou povinné najít čas. Šikanování představuje pro dítě, které se během povinné školní docházky utváří fyzicky, psychicky, i v oblasti upevňování sociálních vztahů, značnou potíže v narušení vývoje vlastní osobnosti. Pokud by byl tento vývoj narušen, je možné, že šikanované dítě by mělo ve svém budoucím životě problém i nadále rozvíjet svou zdravou osobnost. Šikanování může mnohdy zanechat následky i na celý život.

2 Kyberšikana

Pro detailní pozorování šikany, je podstatné uvést dnes rostoucí formu šikanování a to tzv. kyberšikanu.

Podobně jako ve třídě nebo ve škole se již dnes žáci mohou stát obětí šikanování i v prostředí informačních a komunikačních technologií. S vysoce rostoucím požadavkem být "in" mezi svými spolužáky se děti přihlašují na nejrůznější webové stránky a sociální sítě, kde mohou být snadno napadeny. Zároveň také z vlastní pedagogické praxe víme, že téměř každé dítě dnes používá pro komunikaci se svými vrstevníky mobilní telefon či počítač.

Právě tyto moderní technologie a četnost jejich využívání jsou příčinou toho, že se rozvíjí šikana i v tomto prostředí.

Jak uvádí webový portál Saferinternet.cz, existuje hodně způsobů, jak může někdo cíleně terorizovat a zneužívat dítě s využitím počítače nebo mobilu. Formou této šikany jsou nadávky a různé výhrůžky přes SMS, mail nebo chat. Může se objevit také telefonický teror, kdy agresor oběti neustále telefonuje, prozvání ji či vyhrožuje. Dále jsou to filmy a fotky, které oběť na internetu ponižují. Emaily a textové zprávy se soukromými informacemi, které agresor oběti odcizil a v kyberprostoru zveřejnil. Mohou vznikat i různé nepřátelské stránky nebo skupiny, které mají jediný cíl a to zesměšnit a ponížit oběť. V neposlední řadě může také jít o ignorování v různých skupinách na internetových fórech nebo v online hrách (Saferinternet 2011).

Kybernetická šikana má stejný cíl jako klasická šikana: ublížení a ponížení oběti, používá při tom ale jiné prostředky a liší se i některými dalšími rysy. Prvním rysem je to, že agresor zůstává v anonymitě a nebojí se tolik přistižení. Dalším rysem a zároveň nevýhodou kyberšikany je neomezenost útoku, kterou komunikační technologie umožňují. Rozdíl také vidíme v tom, že fyzická převaha nebo věk zde nehrají roli. Prostřednictvím kyberšikany je útočník schopen informaci rychle rozšířit k mnoha lidem a ublížit tak oběti ještě více. Další známkou kybernetického šikanování je obtížná zjištělnost, neboť probíhá skrytě, dítěti nic nechybí, nemá zničené věci, žádné modřiny, atd. (Bezpečně online 2011).

Šikanování v kyberprostoru je jistě velice nebezpečné. Nemůžeme porovnávat, zda je horší být napadán fyzicky a psychicky v prostředí školy, nebo zda je horší být atakován pomocí komunikačních technologií. Žáci a děti by každopádně v dnešní době měli znát a měli vědět, jaká rizika přináší svět počítačů. Měli by být obeznámeni, jak se zachovat, pokud budou pod hrozbou výhrůžných emailů, mobilních zpráv, pokud budou obtěžováni telefonáty či vystavováním osobních informací na internetu.

3 Příčiny šikany

S ohledem na zvolené téma je důležité zamyšlení se nad tím, jak šikana vlastně vzniká, kde, kdy a u koho se objevuje. Když se nad tím pozastavíme, dojdeme vždy k tomu, že důležitým faktorem je výchova, která ovlivňuje zdravý rozvoj osobnosti jedince.

Ovlivňuje jeho chování, postoje ke společnosti, a právě i to, zda se u člověka projeví násilnické sklony chování. Výchova může způsobit to, že se nás šikana nikdy nedotkne, neboť nás rodiče vychovali jako silného a sebevědomého člověka, naopak ale objevíme i případy, kdy právě výchova je jedním z hlavních faktorů toho, že se z jedince stane agresor nebo oběť šikanování. V dnešní době se dítě setkává s agresivitou téměř všude. Je to v prostředí rodiny, přátel, vrstevníků, ale třeba i venku na ulicích, v médiích jako je televize, internet, a další.

Ztotožňujeme se s názorem Koláře, který říká, že aby se šikanování jako konkrétní forma antisociálního chování skutečně projevilo, je zapotřebí souhry řady příčin a podmínek v oblasti dědičnosti, mozku a námi již zmiňovaného výchovného prostředí. Hlavní příčinou šikanování jsou jistě negativní školní vlivy, které žáka posouvají do hranice šikanovaného, tedy oběti, nebo šikanujícího, tedy agresora. Mezi tyto negativní vlivy Kolář zahrnuje destruktivní skupinovou dynamiku, rizikové osobnostní charakteristiky a prostředí, které nedbá na prevenci (Kolář 2001, s. 78-79). Pod pojmem destruktivní skupinové dynamiky si můžeme představit situaci, kdy interpersonální vztahy nejsou zcela v pořádku. Zpravidla se objevuje silnější osobnost, jež je schopna strhnout na svou stranu většinu skupiny a vyvíjí tlak na skupinu. Prevencí tohoto destruktivního chování uvnitř skupiny by měla být práce pedagogů, kteří by měli mít snahu utvářet a pozitivně ovlivňovat dění této skupiny. Dalším bodem, který Kolář zmínil, jsou rizikové osobnostní charakteristiky jedince. Podle našeho názoru jde především o osobnostní charakteristiky agresorů a obětí, jež mají své ustálené specifické rysy. Toto téma je podrobněji rozebráno v jedné z dalších kapitol. Posledním negativním vlivem působícím na šikanu je prostředí. Zde by se mělo opět apelovat hlavně na práci pedagogů se svou třídou, jakožto školní skupinou. Pokud bude prostředí vyhovující, bude věnován čas preventivním opatřením a pokud budou mít žáci pocit jistoty a možnosti se svěřit, jistě pak bude mnohem snadnější působit na osobnosti žáků a zároveň i na interpersonální vztahy.

4 Formy šikany

Pro další pokračování této práce je nutné vysvětlit formy šikany, jelikož toto bude i naším hlavním bodem empirické části, kde zjistíme nejčastější formy šikanování u žáků základních škol a základních škol speciálních, respektive praktických.

Podle Vágnerové rozeznáváme dva druhy šikany, přímou a nepřímou (Vágnerová 2007, s. 76-79). Níže uvádíme některé příklady šikany přímé a dále i znaky šikany nepřímé.

4.1 Přímé znaky šikany

- posměch, nadávky, ponižování, ponižující přezdívka, hrubé a vulgární žerty, kritika oběti, výtky na adresu oběti až nenávistným nebo pohrdavým tónem,
- příkazy, které dítě dostává od jiných a podřizuje se jim, nátlak na žáka, aby dával šikanujícímu věcné nebo peněžní dárky nebo za něj dokonce platil,
- honění, strkání, pošťuchování, které dítě neoplácí, neboť to nepovažuje za legraci,
- rvaní se se spolužáky, přičemž oběť je jasně slabší a snaží se z potyčky uniknout.

4.2 Nepřímé znaky šikany

- dítě je osamocené, nemá kamarády, zdržuje se spíše doma, nevyhledává společnost vrstevníků,
- odmítá se zúčastňovat tělesné výchovy, do různých soutěží bývá voleno jako poslední,
- dítě je nejisté, bojí se promluvit před třídou, působí smutně až sklíčeně, ustrašeně,
- žákovi se zhoršuje jeho prospěch, má poškozené věci, chybí mu pomůcky a jejich ztrátu odmítá vysvětlit, pokud je učitelem napomenut, třída na to reaguje pozitivně,
- straní se spolužáků, je zakřiknutý, bývá třídou často zesměšňován, působí nešťastně, stísněně, bývá mu do pláče, je až paranoidně ostražitý,
- v noci trpí neklidným spánkem, projevuje se i zhoršení zdravotního stavu, náhlé ranní nevolnosti, zvyšuje se absence žáka,
- o přestávkách se záměrně vyhýbá toaletám, vyhledává přítomnost učitelů, dalším místem, kterému se vyhýbá, jsou šatny, ve školní jídelně zůstává neúměrně dlouho,

- na tělo se mu objevují modřiny, škrábance, jež nedovede uspokojivě vysvětlit.

Všechny tyto projevy musíme považovat za alarmující a neměli bychom je v žádném případě přehlížet, ani kdyby nám dítě řeklo, že se mu nic neděje a že nemá nic, co by ho trápilo. Dle našeho názoru dobří pedagogové mají se svou třídou kladný a laskavý vztah a tudíž je pro ně téměř nemožné, si nevšimnout výše uvedených forem šikanování. Nesmíme zapomenout, že dítě nám samo často bude raději zatajovat šikanování, protože se obává reakce agresora, který by se to mohl dozvědět.

Jak Vágnerová (2009, s. 74-75), tak Kolář (2001, s. 32) uvádějí ve svých publikacích jasné a zřetelné rozlišení projevů šikany. Zmiňují tzv. trojdimenzionální mapu, podle níž je možné rozlišovat znaky agrese na: přímé a nepřímé, což jsme si uvedli výše, dále aktivní a pasivní a poslední rozčlenění je fyzické a verbální. Kvůli jednoduchému pochopení uvádíme přehlednou tabulku.

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické aktivní přímé	Útočníci oběť věsí do smyčky, škrtní, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů).
Fyzické pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

Tabulka 2: Klasifikace typů šikany (Kolář 2001, s. 32)

Tato tabulka vysvětlila, jaké formy šikanování se především mezi žáky a studenty dnešních škol vyskytují. Je zřejmé, že ne každý projev se objeví u každého šikanování, ale obvykle jde o soubor několika různých znaků, jež se ukazují buď skrytě jako nepřímé formy šikany, nebo je můžeme my či oběť jasně spatřovat na chování agresora, tedy přímé znaky šikany.

Kolář ve své publikaci *Bolest šikanování* uvádí ještě dvě skupiny specifických forem šikanování, které nás mohou svou podobou šokovat, tudíž potřebují i úpravu postupu při řešení. První skupinou jsou fyzicky extrémně brutální šikany, kterých se pedagog stane náhodným svědkem. Jde například o výbuch šikany, kdy žáci celé třídy nebo školy šikanují spolužáka, to takovým způsobem, který má například podobu sexuálního násilí a ponižování (Kolář 2001, s. 131). Myslíme si, že toto brutální šikanování je jistě vyhrocenou formou, jež se prozatím na našich českých základních školách nevyskytuje, zároveň doufáme, že o těchto formách šikany v rámci školy ani nikdy neuslyšíme. Druhá skupina zahrnuje jistou změnu v základním schématu šikanování, což pak vede k potížím při vyšetřování. Jde o systémovou odlišnost organizování života ve škole, nějakou zvláštnost u přímých a nepřímých účastníků a malou míru propojenosti šikany se školou. Do této skupiny spadá šikana v uzavřených zařízeních, jako jsou například internáty a pastáky. Dále šikana ve škole se zvláští organizací výuky, například propojené třídy. Rasově motivovaná šikana je další extrémní formou šikanování, kdy je žák napadán pro svou barvu pleti, národnost, etnický původ. Dalším případem je šikana umocněná drogou, kdy jsou agresori ovlivněni alkoholem či drogou, což povzbuzuje jejich agresivitu. Vyskytuje se i šikana, kde vlivní ochránci brání nápravě šikany. V této skupině se vyskytuje i dobrovolné otročení, což znamená, že děti samy se domluví, jakou službu poskytnou agresorovi a za jaký úplatek. V neposlední řadě sem spadá i sexuální šikana a šikana v rámci integrace (Kolář 2001, s. 131-132).

Pro naši praktickou část práce bude podstatná hlavně první část této kapitoly, pro jasné vysvětlení jsme však uvedli i extrémní formy šikanování.

5 Fáze šikany

Pro důkladné pozorování šikany je třeba uvést fáze, ve kterých se šikana může právě nacházet.

Podnětem pro vznik šikany může být opravdová maličkost, úplně postačí, aby si pilný žák získal přízeň učitele, do třídy ve větším městě přišel nový žák z vesnice, nebo aby některý z žáků byl hůře oblečený či měl pro ostatní nevyhovující vzhled. Šikana má několik stádií, které nám mohou pomoci v řešení problému ve třídě. Zjistíme-li, v jaké fázi se naše třída právě nachází, je pro nás pak snadnější zvolit správný postup řešení. Zatímco v prvním či druhém stádiu může šikanování řešit sama škola, v pokročilejších stádiích je nutné

se obrátit na odborníky, kterými v tomto oboru jsou psychologové, speciální pedagogové, případně sociální pedagogové ze středisek výchovné péče. Vágnerová uvádí rozčlenění do těchto fází – zrod ostrakismu, počátky fyzické agrese, vytvoření jádra, přijímání norem agresora, dokonalá šikana (Vágnerová 2007, s. 79).

5.1 První stadium - zrod ostrakismu

Jde o fázi, kdy oběť začíná pociťovat vyčleňování ze skupiny, stává se neoblíbeným, je zesměšňovaný, nemá nebo postupně ztrácí kamarády, nikdo se s ním nebaví. Jde o mírné psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Tato počáteční fáze je podnětem k silnějším formám šikany, je jakýmsi pomyslným odrazovým můstkem k další hrozbě ubližování. Dle našeho názoru není snadné první stupeň šikanování odhalit. Dítě většinou samo učitele neosloví s tímto problémem a rodičům se svěřit také jen výjimečně. Ne každý učitel dokáže tyto příznaky rozeznat a včas je podchytit a zarazit. Tím pak dochází k dalšímu stupni, který už představuje opravdovou šikanu.

5.2 Druhé stadium - přitvrzování manipulace, počátky fyzické agrese

Tlak na oběť se stupňuje, v této fázi jsou šikanováni ti, jež prošli kolem ostrakismu. Druhé stadium se projevuje mírnou fyzickou agresí. Oběti je obvykle v této fázi dáváno všechno za vinu, agresori si ulevují od svého vzteku a nepříjemných pocitů. Aby tato fáze nepokračovala ještě dále, do dalších stadií, je nutné udržovat ve třídě či skupině pozitivní atmosféru. To opět závisí na práci učitele v oblasti sociálních vztahů ve třídě. Důležitá také může být přátelské klima třídy, kdy se silnější jedinci nebojí zastat těch slabších, pokud se projevy šikanování objeví. Pokud není dobrá ani práce pedagoga, ani není v pořádku soudržnost třídy, přerůstá šikanování ve třetí fázi.

5.3 Třetí stadium - vytvoření jádra

Zde se začíná vytvářet skupina agresorů, kteří týrají oběť už promyšleně. Oběti pro ubližování jsou již vybrané. Podle Vágnerové se zde projevuje hierarchie vlivu a moci, kdy na pomyslném vrcholu pyramidy jsou agresori, hned za nimi jsou jejich pomocníci, následují

ti, jež přihlížejí a mlčí a poslední v pyramidě je samozřejmě oběť. Oběť se zde smiřuje se svým postavením, snaží se agresorům vyhýbat. Je důležité toto stadium podchytit a problém šikany vyřešit než přeroste ve fázi čtvrtou, kde se již přijímají normy agresorů.

5.4 Čtvrté stadium - přijímání norem agresorů

Normy agresorů jsou přijaty a stanou se nepsaným zákonem. Nyní propuká šikana v celé svojí síle. Chování agresorů je natolik dominantní, že se jejich vůli podřizuje celá skupina. To co tedy dříve ostatní žáci přehlíželi a mlčeli o tom, se v tuto chvíli začíná pro všechny jevit normální, jelikož se to třeba děje již delší časový úsek. Jen málokterý žák se dokáže postavit proti tlaku většiny. I žáci bezproblémoví se zde mohou projevovat jako krutí a bezcitní. Z našeho pohledu tak činí proto, aby se sami vyhnuli šikanování a nestali se tak jen další obětí.

5.5 Páté stadium - dokonalá šikana

Norma násilí je již přijata všemi žáky ve třídě, práva jsou rozdělena tak, že jedni mají všechny a druzí nemají žádná. Hrozba šikany zde došla dokonce tak daleko, že ani oběti již nepřipadá svoje role nijak nenormální. Agresor využívá oběť jako svůj majetek, patří mu jeho peníze, čas, školní vědomosti, osobní věci, v nejhorších případech i city a tělo (Vágnerová 2007, s. 79-83).

Je nezbytné věnovat čas svým žákům, sledovat je, učit se je poznávat a pracovat na sociálních vztazích uvnitř skupiny. Pokud máme jako učitelé již pocit, že v naší třídě není vše v pořádku, musíme začít ihned vzniklé škody řešit, ne jen čekat, jak se situace vyvine dál. Každý pedagog by měl znát jednotlivé fáze šikanování, neboť jen tak je schopen rozpoznat příznaky šikany a přiřadit je do správného stadia. V různých stupních šikanování musíme i se skupinou pracovat různě, avšak smysluplně a s cílem vyřešení tohoto hrubého chování.

6 Účastníci šikany

S ohledem na zvolený cíl této práce, zaměřený na specifika šikany ve školním prostředí a na hlavního aktéra šikanování je dále v této kapitole potřebné seznámit

se s protagonisty šikany, ať jde o účastníky přímé agresora, oběť, či o účastníky nepřímé, jako jsou rodiče či škola a třída.

Jak uvádí Kolář, a nelze s ním nesouhlasit, šikanování je těžkou poruchou vztahů ve skupině. Tato porucha má systémový charakter a zasahuje celou skupinu. V tomto smyslu šikanování nepostihuje pouze oběti, ale i agresory, další členy skupiny a skupinu jako celek (Kolář 2001, s. 99).

6.1 Oběť

Vyskytne-li se někde šikana, vždy víme, že zde budeme mít dva hlavní aktéry. Jedním bude oběť, která samozřejmě po ničem takovém jako je šikanování netouží. Druhou osobou bude agresor. Mnohdy se také setkáme s tím, že se uvádí i třetí skupina, kterou jsou přihlížející, je tím myšlena skupina, kdy většina lidí o problému ubližování ví, ale mlčí (Vágnerová 2009, s. 12).

Věnujme se nyní osobě, jež je v problematice šikanování tou slabší, tedy obětí. Oběti se obvykle stávají žáci, kteří se něčím liší od ostatních, může to být vzhled (barva kůže, barva vlasů), dítě zranitelné, zakřiknuté, tiché, úzkostné, málomluvné, fyzicky slabší, nebo také dítě s nízkým sebevědomím. Obětí se stává i dítě s psychickým znevýhodněním, sem se řadí například hyperaktivita s poruchou pozornosti (ADHD), specifická porucha učení (dyslexie, dysortografie apod.), ale také opožděný duševní vývoj (Kolář 2001, s. 89). Dalšími šikanovanými bývají děti ze socioekonomicky slabých rodin. Z vlastní praxe můžeme tento stav potvrdit. Žáci ze sociálně slabých rodin bývají častěji terčem posměchu. Na druhou stranu máme i zkušenost z maloměstské školy, kde zhruba čtvrtina žáků pochází z takového prostředí a právě zde se tento problém nevyskytuje, jelikož většina dětí je ze stejného majetkového poměru a tak je tento problém již od první třídy brán úplně běžně a na tyto žáky ostatní žáci z bohatších rodin nenahlížíjí skrze prsty. Jistě, jsou to jen děti, a občas se nevhodná poznámka vyskytne, ale je to jen takové škádlení, jež mezi sebou děti prostě někdy mívají. Dále může být oběť ostatními hodnocena jako dítě nesympatické, samotářské, často je takové dítě pro ostatní příliš hloupé a pasivní.

Šikanovaného ve třídě (kolektivu) poznáme obvykle tak, že se s ním příliš nikdo nebaví, nenavštěvuje dobrovolné zájmové kroužky, ztrácí zájem chodit do školy, svůj odchod

sem odkládá na co nejdálennější možnou dobu, má neklidné spaní, je zničené a bez nálady, atd. Pro jasné završení charakteristiky oběti si řekněme, jak je uvádí Kolář. Jasně a stručně definuje typologie obětí na čtyři základní. První z nich je oběť slabá s tělesným a psychickým handicapem, druhou skupinou jsou oběti silné a nahodilé. Třetí skupinu zmiňuje jako oběti deviantní a nekonformní a poslední jsou žáci s životním scénářem oběti (Kolář 2001, s. 89).

Takovému dítěti je agresorem ubližováno psychicky, tak v pozdějším stádiu už i fyzicky. Již jsme uvedli formy šikanování, jakými je oběti ubližováno, jen pro zopakování uvádíme několik příkladů trápení oběti. Nadávky, posměch, strkání, bouchání, kopání, brání věcí, vydírání, pomlouvání, vylučování ze skupiny, ničení majetku oběti, ublížení na zdraví, atd. Šikanování způsobuje obětem šikanování obrovské psychické a fyzické utrpení, které lze jen těžko vysvětlit tomu, kdo něco podobného sám nezažil. Poškozuje často dlouhodobě a někdy trvale psychické a tělesné zdraví. V těch nejhorších případech a těžkých stádiích ohrožuje oběť i na životě (Kolář 2001, s. 99).

6.2 Agresor

Agresorem je druhá strana v problému šikanování. Stejně jako u popisu oběti, zde můžeme uvést hlavní rysy a znaky definující tuto postavu.

Jak uvádí Kolář, můžeme se u mnoha odborníků setkat s názorem, že agresor je žák, který má nějakou psychopatickou poruchu. Kolář však s tímto názorem zcela nesouhlasí a prohlašuje, že agresori šikany se nijak zásadně od ostatních žáků neliší, nejsou to sadističtí psychopati, ale ve větší míře jde spíše o žáky egoistické a egocentrické (Kolář 2001, s. 72). My se jistě můžeme s tímto názorem ztotožnit, neboť i naše pedagogická praxe nám ukázala, že agresorem bývá obvykle žák, který se rád předvádí a ukazuje před ostatními, je rád středem pozornosti a bývá vůdčí typ.

Říčan zmiňuje, že agresor je žák fyzicky zdatný, silný, obvykle neukázněný, agresivní ke svému okolí, má potřebu dokazovat si svou moc, chce se předvádět před ostatními. S touto myšlenkou se shodují s Kolářem. Agresorem nemusí být žák s podprůměrnými známkami. Agresor má sice v průměru o něco horší známky než jeho spolužáci, nebývá to však příčinou jeho násilnictví, ale spíše jde o potíže v duševním vývoji, jež byl poškozen nevhodnou výchovou. Pro šikanující žáky je typická touha dominovat a ukazovat svou sílu, ovládat

druhé, prosazovat se a poroučet ostatním. Snadno se urážejí, mají sklon vidět agresi proti sobě i tam, kde žádná není, ubližovat druhým je pro ně zkrátka radostí (Říčan 1995, s. 32).

Agresor nešikanuje svou obět' sám. Buď využívá síly zmanipulované skupiny, jejíž je vůdcem, anebo ho následuje tzv. nohsled agresora. Říčan uvádí (1995, s. 33), že tento jedinec nevyvíjí iniciativu při napadení oběti, ale připojí se z konformity ze strachu, aby se sám nestal obětí.

6.2.1 Typy agresorů

Každý z agresorů jistě bývá jiný a používá jiné formy svého šikanování. Někteří agresori jsou spíše ti, kteří svou obět' trýzní psychicky, jiní využívají svou fyzickou sílu. Charakter těchto osobností je také jistě rozlišný, můžeme se setkat s agresorem, jenž je žákem chytrým, oblíbeným, nebo naopak se žákem se slabším průměrem a výchovnými problémy. Kolář dělí typy agresorů šikanování do tří skupin (Kolář 2001, s. 86-87).

První typ

Hrubý, primitivní, impulzivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy – narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů, páchajících trestnou činností. Vnější forma šikanování: šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních. Specifika rodinné výchovy: častý výskyt agrese, brutality rodičů – jakoby agresori násilí vraceli, nebo ho napodobovali.

Druhý typ

Velmi slušný, kultivovaný, šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu. Vnější forma šikanování: násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků. Specifika rodinné výchovy: časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

Třetí typ

Srandista, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný. Vnější forma šikanování: šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Patrná

snaha zdůraznit humorné a zábavné stránky. Specifika rodinné výchovy: nebyly dosud zaznamenány. Pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.

Mnozí z nás si myslí, že šikanu provádějí jen chlapci, není tomu tak. Šikany se dopouštějí chlapci i dívky, rozdíl je v tom, že u dívek se setkáváme častěji se šikanou psychickou, kterou rozeznáváme hůř (Vágnerová 2007, s. 13).

6.3 Přihlížející skupina

Uvádíme zde alespoň stručný popis poslední ze skupiny aktérů šikany, přihlížející skupinu, neboť i oni se řadí do procesu šikanování, ať už chtějí nebo ne.

Jak uvádí Kolář, žáci, kteří se přímo neúčastní šikanování, ale jsou svědky krutého bezpráví, ztrácejí iluze o společnosti, která by každému člověku měla zajistit ochranu proti jakékoliv formě násilí (Kolář 1997, s. 67). Na druhou stranu, ale jde o spolužáky jedné třídy či jedné školy, tudíž by zde měla být vidět nějaká morální odpovědnost ve vztahu k druhým a tito žáci by neměli být vystrašení svěřit se o problému šikanování ve vlastní třídě. Ovšem i Vágnerová tuto situaci hodnotí jako stadium, kdy i silnější jedinci mají sníženou nebo nedostatečnou míru občanské statečnosti, i přestože jde o žáky s původně pozitivním morálním profilem, tak tlak skupinových norem a nedostatek podpory způsobí, že se před šikanou cítí bezbranní (Vágnerová 2009, s. 88). Setkat se můžeme právě s tímto problémem, jenž popisovala Vágnerová, kdy i dříve morálně vyspělí žáci nejsou schopni se zastat šikanovaného spolužáka, ba dokonce nejsou schopni upozornit na vznikající problém šikany v kolektivu. Mnohdy se můžeme setkat i s tím, že později přihlížející skupina toleruje patologické chování agresorů.

7 Následky šikanování

K docílení komplexnosti teoretické části práce je nezbytné uvést následky, jež si mohou aktéři šikanování nést.

Pro úvod do této kapitoly bychom rádi zmínili zkušenost šikanovaného chlapce, jenž uvádí Fieldová ve své knize. V příběhu jde o chlapce, kterého ve škole šikanovali den co den

po osm let. Nadávali mu do blbých, tlustých negrů, vylučovali ho a fyzicky napadali. Často si připadal jako kašpar nebo fackovací panák. Učitelé se sami přidávali a některé útoky dokonce sami vyprovokovali. Po pokusu o sebevraždu chlapec z této školy odešel. Nyní, když školu žaluje za to, že mu nezajistila bezpečné a zdravé prostředí, si palčivě uvědomuje, že jeho nutkavé chování, obtíže ve společenském životě a strach z lidí mají původ právě v dlouhodobé šikaně. Ačkoliv je dnes z chlapce úspěšný právník, nemine den, aby si nevzpomněl na své hrozné školní zážitky (Fieldová 2009, s. 63).

Příběh velice vhodný pro úvodní slovo do této kapitoly. Velice stručný, avšak vše ukazující. Můžeme si hned a snadno představit, jaká muka zažívá oběť nejen v době šikanování, ale bohužel i poté, když už žije jiný než školní život.

V době šikanování prožívá oběť nepříjemné zážitky, kvůli kterým bývá trestána i jinak než fyzicky či psychicky. Máme na mysli situace, kdy ohrožené dítě raději zůstává doma či dokonce chodí raději za školu, nenavštěvuje ze strachu kroužky, ba ani nechodí ke svým přátelům, aby nebylo ohrožené na ulici agresorem, šikanované je i pomocí virtuální techniky, což mu přináší strach také zde. Toto vše může dítě zranit na jeho dětské duši. Samozřejmě hodně záleží na osobnosti člověka a na tom, jak se dokáže s nemilou situací vypořádat. Podporu zde musí dostat jako od rodičů, tak od školy.

Stát se obětí šikany a s tím spojenými nepříjemnými zážitky není pro nikoho milá zkušenost. Oběť, která prožívala šikanu třeba po několik let, bývá frustrována i delší dobu. Vyléčit vlastní psychiku z těchto nešťastných dní není jistě vůbec snadné a mnohdy to opravdu trvá několik let.

Oběti fyzické šikany mívají i následující příznaky: řezné rány, škrábance, modřiny, bolesti hlavy, pomočování, vypadávání vlasů, problémy s pleť, špatný spánek, noční můry, bolestivá menstruace, nechutenství nebo přejídání, bledý, napjatý, nervózní vzhled, špatné držení těla, hrbení, stresové hormony vyvolávají problém vyrovnat se s infekcemi a virovými onemocněními. K psychologickým důsledkům šikanování pak Fieldová uvádí: zhoršené soustředění, slabá motivace k práci, vyhýbání se mimoškolním činnostem, nepravidelná školní docházka, malá komunikace s lidmi obecně, nechuť a strach pracovat ve skupině, strach ze zpětné vazby, extrémní citlivost na kritiku, nízké sebevědomí, sebeobviňování a sebeopovrhování, vysoká hladina strachu a úzkosti, zoufalost z manipulace, neschopnost uvolnit svoji bolest a nepříjemné pocity, někdy i deprese a sklíčenost. Jako sociální důsledky

můžeme počítat: slabý rozvoj sociálních dovedností a schopností, pocit napjatosti v přítomnosti lidí, podřizování se ostatním (i kamarádům), malá nebo žádná chuť sportovat a přátelit se s někým, chudý společenský život a další (Fieldová 2009, s. 67-68).

Samozřejmě zasažena není pouze oběť, ale i další účastníci šikanování, tedy agresor i přihlížející skupina. Oběť však bývá ta, která potřebuje pomoc nejvíce, proto jsme zmínili hlavně důsledky pro ni. Drobné vysvětlení uvedeme i u agresora. I ten podobně jako oběť mívá problémy se zdravím, prospěchem, docházkou a malým sebevědomím. Sami mívají negativní zkušenost se špatným zacházením, jelikož pocházejí například z dysfunkční rodiny, či jim bylo někdy také ubližováno a tak mají potřebu to někomu vrátit. Fieldová říká, že agresori mívají ve své budoucnosti potíže jak v osobním životě, tak v navazování vztahů a sociálních kontaktů vůbec. Dělá jim problém vcítit se do druhého, vyrovnat se s vlastními city a řešit konflikty (Fieldová 2009, s. 72).

8 Řešení šikany

Pokud chceme řešit šikanování, nesmíme opomenout, důležitou část v procesu šikanování, a to samotné vyšetřování tohoto patologického chování. Objasněme v této části práce správný postup, který musíme jako pedagogové dodržet, abychom uchránili oběť před dalším napadáním.

Kolář nejprve uvádí, jak šikanu v žádném případě nelze řešit. Nikdy nemůžeme vyslyšet agresora i oběť společně kvůli strachu oběti z agresora a tím pádem špatnému svědectví. Dále nelze brát vážně křivé svědky, kteří jsou vysláni agresorem, jež jim to nařídil. Při vyšetřování není možné nebrat ohled na trauma oběti. Také není možné bezprostředně konfrontovat výpověď týraného žáka s výpověďmi jeho trýznitelů a další (Kolář 1997, s. 15). Tyto chybné kroky by mohly jedině přispět k dalšímu a horšímu přiosření chování agresora vůči oběti.

Ani zkušený pedagog nemusí být zárukou včasného odhalení šikany. Kurz, jak správně postupovat při vyšetřování šikany by však, dle našeho názoru, měl být povinným pro všechny pedagogické pracovníky. Není věc snadná šikanu vůbec odhalit, natož ji pak správným způsobem ukončit. Nejde o záležitost chvilkovou, nýbrž dlouhodobou a s možným neúspěšným koncem v rámci úplné pomoci oběti. Postup řešení takového problému je věc

velice náročná a nelze ji podcenit. Pedagog se zde musí vyvarovat chyb, neboť ty by mohly mít za následek jen další stadiu šikany či dokonce by mohli vést k sebevraždě oběti, která už nemá sílu s problémem dál bojovat a nevidí lepší řešení, jak se svého trápení zbavit.

Většina autorů uvádí pět hlavních bodů postupu, které by měl učitel dodržovat při vyšetřování problému.

1. Rozhovor s informátory a obětí – tento rozhovor je nutné provést tak, aby se o něm agresor v žádném případě nedozvěděl, protože to by mohlo mít za následek zhoršení stavu ubližování. Informátorem nemusí být pouze žáci, ale také rodiče.
2. Nalezení vhodných svědků – je nutné vybrat takové žáky, na které má pedagog stoprocentní spoleh. Zde se obvykle dělá mnoho chyb. Musíme si vybrat žáky, kteří budou ochotni o problému hovořit a vypovídat. Každý dobrý pedagog, který svou třídu zná, jistě sám pozná, komu v takovéto situaci může důvěřovat.
3. Individuální či konfrontační rozhovory se svědky šikany – zde je nesmírně důležité nekonfrontovat oběť a agresora. V této chvíli by totiž oběť mohla být příliš vystrašena nám cokoliv sdělovat.
4. Zajištění ochrany obětem – tento krok není pevně stanoven v tomto pořadí. Důležité je zde opět neudělat chybu. Jestliže učitel ví, že na oběť bude třeba čekat před školou agresor, je nutné zajistit oběti bezpečný odchod domů, atd. Nikdy nesmíme dojít k tomu, že bychom na ochranu oběti přehlíželi jako na zbytečnou.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi – tento krok je vždy krokem posledním. Musíme být dobře připraveni, abychom byli schopni oponovat agresorům, kteří na nás budou vymýšlet nejrůznější protichůdné historky. Musíme mít dostatek informací o problému. Není možné, aby agresori zapřeli podezření na šikanu. Hlavní význam tohoto rozhovoru spočívá v tom, aby se předešlo pokračování v šikanování.

9 Prevence šikany

Pro celkové uchopení tohoto tématu je nutné zmínit prevenci, tedy jak tomuto problému dnešních škol předcházet.

Prevenčí můžeme rozumět takové prostředky či opatření, která zamezí vzniku šikanování. Obecně vzato, škola může šikanu potírat dvěma různými způsoby: za prvé se přímo zaměřit na potlačování asociálního chování a za druhé působit na zkvalitňování chování společenského (Kyriacou 2005, s. 37).

Dobrou metodou, kterou může pedagog uplatnit, jsou třídnické hodiny, nebo hodiny občanské výchovy, kde zahájí diskuzi s dětmi na téma, jak by se měl učitel chovat k žákům, žáci k učiteli anebo žáci mezi sebou. Dále jaká jsou práva a povinnosti učitelů, jaká práva a povinnosti mají učitelé vůči žákům, atd.

Jinou prevencí šikany je prevence na úrovni jednotlivců, do níž spadá individuální sledování potencionálních obětí. Jsou to především ti žáci, kteří by se mohli stát obětí. Obvykle tyto ohrožené žáky můžeme vytipovat dle jejich chování, vzhledu či přijetí do skupiny. Souhlasíme s Říčánem, který říká, že učitel si musí všimnout žáků plachých, úzkostných, nějak handicapovaných, méně chápavých, méně výřečných, méně sympatických, izolovaných (Říčan 1995, s. 73). Je vhodné tyto žáky sledovat při běžné školní činnosti i při výjimečných příležitostech. Pedagog by se měl zajímat o zájmy, které jeho žáci mají, o jejich běžné činnosti, zkušenosti a starosti.

Moc se nám líbí názor Říčana, kde uvádí některé zásady, které by měly vést k lepší demokratické společnosti ve skupině a tedy i lepšímu školnímu prostředí, kde se šikana nebude vyskytovat. Jako první zásadu zmiňuje znát názory dětí, ptát se na ně a naslouchat jim. Důležitou zásadou je dávat občas skupině možnost volby, například v rozhodování školního výletu či nějaké hry. Učitel by měl také dále pěstovat žákovskou samosprávu v rámci školy i v rámci jednotlivých tříd. Podstatné je informovat rodiče žáků o problémech školy i o nepříjemných událostech, o chybách, ke kterým došlo. Pedagogové by dále měli umožňovat rodičům co nejčastější přístup do školy. V neposlední řadě uvádí, že škola by měla podněcovat aktivitu rodičovské organizace na škole (Říčan 1995, s. 78-79).

10 Žák se speciálními vzdělávacími potřebami

Pro naši empirickou část práce bude podstatný výzkum jak na běžných základních školách, tak na základních školách speciálních, kde budeme provádět komparaci šikanování. Proto je nutné si definovat, kdo je žákem se speciálními vzdělávacími potřebami.

Jak uvádí Pešatová a Tomická ve své publikaci, žákem se speciálními vzdělávacími potřebami se dle § 16 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání rozumí žák se zdravotním postižením, se zdravotním znevýhodněním a žák se sociálním znevýhodněním (Pešatová, Tomická 2007, s. 31).

Žákem se zdravotním postižením je pro účely tohoto zákona mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení s více vadami, autismus a vývojové poruchy učení a chování.

Zdravotním znevýhodněním se rozumí zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání.

Poslední skupinou žáků jsou ti se sociálním znevýhodněním. Sem řadíme žáky z rodinného prostředí s nízkým sociokulturním postavením, s ohrožením sociálně patologickými jevy. Dále do této skupiny spadají žáci s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Také pak žáci s postavením azyllanta a účastníka řízení o udělení azylu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu (Pešatová, Tomická 2007, s. 31-32).

Prosazuje se tendence integrovat tyto žáky do běžných základních škol, tedy začleňovat žáky se speciálními vzdělávacími potřebami mezi žáky zdravé, běžnými metodami vzdělávacími (Vališová, Kasíková 2011, s. 89). Pipeková se s nimi shoduje, ale uvádí, že je nutné vytvořit pro jejich integraci určité podmínky, kterými jsou především: příprava a uspořádání třídy, odborná připravenost pedagogů, přijetí spolužáky, příprava kolektivu, systematická spolupráce s rodinou, zajištění materiálního vybavení, nižší počet žáků ve třídách, souhlas ředitele, rodičů a doporučení poradenského pracoviště (Pipeková

2006, s. 14). Musíme s tímto tvrzením jistě souhlasit, jelikož je velice nutné zabývat se těmito podmínkami, pokud chceme žáka se speciálními vzdělávacími potřebami integrovat. Důležitá je přijetí takového žáka do kolektivu, na čemž je nezbytné pracovat. Každé nepřijetí nového žáka mezi již zaběhlý kolektiv se může stát prostředím pro vznik šikanování.

11 Shrnutí teoretických kapitol

Teoretická část bakalářské práce obsahuje několik kapitol důležitých pro pokračování výzkumné části. Jednotlivé kapitoly seznamují s tématy, které jsou důležité pro tuto práci. Hlavním cílem bylo vysvětlit pojmy, které budou souviset se zkoumanými jevy v empirické části. Jednotlivé kapitoly na sebe vzájemně navazují, tudíž tvoří správnou posloupnost a ucelený rámec práce.

V práci byly použity citace několika autorů, které poskytují srovnání pohledu na problematiku šikanování. Nejčastěji jsme vycházeli z názorů Michala Koláře, který je jedním z předních odborníků zkoumajících šikanování ve školním prostředí. Snažili jsme se přidat i vlastní pohled na věc díky naší pedagogické praxi.

V teoretické části této práce jsme tedy vymezili několik důležitých definic a pojmů, se kterými budeme nadále pracovat ve výzkumném šetření. Jako začátek práce jsme zvolili definici šikany z pohledu několika různých autorů, aby byla kapitola co nejobsáhlejší z hlediska požadovaných informací. Neopomněli jsme zmínit kyberšikanu, jež nás bude v dotazníkovém šetření nadále zajímat. Kvůli tématu samotnému jsme uvedli příčiny vzniku šikany, její určité fáze a především formy, ve kterých se může šikanování objevovat. Zajímalo nás, kdo jsou účastníci šikanování, což je dalším východiskem pro naši praktickou část. Pro jasné uzavření teoretických kapitol jsme zmínili i následky pro oběť a agresora, řešení šikany a možnou prevenci tohoto patologického jednání. Museli jsme nutně vymezit pojem žáka se speciálními vzdělávacími potřebami, protože právě oni navštěvují základní školu speciální, která nás v této práci zajímá především.

PRAKTICKÁ ČÁST

V našem výzkumném šetření se zabýváme specifiky šikany na běžné základní škole a na základní škole speciální, respektive praktické. Cílem praktické části je porovnání výskytu šikany na těchto školách, zjištění forem a četnosti šikany a také zjištění, kdo jsou hlavní agresori šikany na základní škole speciální.

Praktická část této bakalářské práce je tvořena několika kapitolami, které postupně poukazují na to, jak byl výzkum tvořen a jakým způsobem jsem postupovala. První kapitola obsahuje cíl praktické části bakalářské práce a zároveň ukazuje stanovené předpoklady pro výzkum. Následuje kapitola použitých metod, jež byly využity při sběru dat. V následující části práce je popsán zkoumaný vzorek a samotný průběh průzkumu. Podstatnou kapitolou je pak zejména analýza získaných dat a jejich interpretace. Na závěr této bakalářské práce je uvedeno shrnutí výsledků praktické části a ověření stanovených předpokladů.

12 Cíl praktické části

Cílem výzkumné stati této bakalářské práce je zjištění specifik, tedy hlavních znaků, šikanování na základní speciální škole. V tomto výzkumu pracujeme s žáky běžné základní školy a s žáky speciální školy, zde však jde pouze o žáky z praktických tříd.

Hlavním bodem zkoumání je komparace výskytu šikany na běžné základní škole a speciální základní škole. Vyspecifikujeme si tedy rozdíly šikanování mezi žáky těchto dvou typů základních škol. Cílem je zjistit, jaká je četnost výskytu šikany a jaké formy šikanování se zde nejčastěji vyskytují. Při dalším porovnávání se zaměříme na nejobvyklejší místo, jež žáci považují pro šikanu za vhodné. Jelikož se rozvíjí i šikana prostřednictvím moderních technologií, jak jsme uvedli v teoretické části práce v kapitole kyberšikany, provedeme výzkum i v tomto ohledu. V neposlední řadě se při porovnávání šikanování na základních školách běžných i speciálních zaměříme na důvěru žáků v učitele. Tuto celkovou komparaci provedeme pomocí techniky dotazníku.

Dále vymezíme, kdo jsou hlavní agresori na základní speciální škole. Tuto část výzkumu provedeme technikou rozhovorů s žáky.

Výzkumná otázka, kterou jsme si položili, tedy zní: **V jakých formách a jak často se vyskytuje šikana na základních a speciálních školách? Kdo jsou hlavní agresori na speciální škole?**

12.1 Stanovení předpokladů

Z hlediska cíle našeho výzkumu je důležité zjistit, zda se šikanování vyskytuje častěji na běžné základní škole nebo na speciální škole. Zajímá nás tedy, zda žáci speciálních základních škol jsou častěji vystavováni problému šikanování. Vzhledem ke skladbě žáků a jejich zdravotnímu postižení (mentální retardace), lze předpokládat agresivnější chování a tedy častější šikanování.

Dalším bodem, na který se zaměříme, jsou formy šikanování. Ověříme si, zda jsou žáci vystaveni více šikaně fyzické či více šikaně psychické. Dále pak, jaké formy fyzické či psychické šikany agresori nejčastěji využívají.

Cílem tohoto výzkumu je také zjistit, kdo jsou agresori na speciální škole. Zde nás zajímá, zda si jako oběť šikanování vybírají žáky fyzicky slabší, než jsou oni sami, nebo zda se nebojí atakovat i žáka odhadem stejně fyzicky silného. Chtěli jsme si ověřit, zda platí teze, že si agresor vybírá slabší oběť.

Pro výzkumné účely jsme stanovili následující hypotézy:

- **Hypotéza 1: Předpokládáme, že se šikana bude častěji vyskytovat u žáků ve speciální škole.**
- **Hypotéza 2: Předpokládáme, že nejčastější formou šikany na speciální škole je fyzické napadání.**
- **Hypotéza 3: Předpokládáme, že si agresor šikanování vybírá oběť fyzicky slabší, než je on sám.**

13 Metodologie výzkumného šetření

Základní požadavky na kvalitu metod musí splňovat určité podmínky, aby výsledky, které jejich užitím získáme, byly objektivním zobrazením stavu daného problému. Jedním z těchto požadavků je validita metody, což znamená, že metoda je validní tehdy, pokud opravdu měří to, co měřit má. Druhým požadavkem je reliabilita metody, což ukazuje její spolehlivost v čase. Jednoduše řečeno, metoda je reliabilní tehdy, pokud získané výsledky jsou stejné nebo velmi podobné při opakovaném přešetření po uplynutí určitého časového intervalu (Pipeková 2006, s. 61).

Pro naši práci jsme zvolili kvantitativní výzkum doplněný rozhovory. Kvantitativní výzkum využívá náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat pomocí testů, dotazníků nebo pozorování, tento výzkum může být spojován s hypoteticko-deduktivním modelem zkoumání (Hendl 2005, s. 46). Výzkumné šetření jsme celkově založili na dvou explorativních metodách výzkumu, a to formě dotazníkové a formě rozhovoru.

Výhodou dotazníků je získání dat od poměrně velkého množství respondentů v krátkém časovém úseku a možnost statistického zpracování výsledků. Jelikož je ale dotazník písemným vyjádřením otázek a odpovědí, je nutně vázán na znalost psaní (Pipeková

2006, s. 62), což pro naše výzkumné šetření nebyl problém, jelikož jsme pracovali s žáky druhého stupně základních a speciálních škol. Dle našeho názoru by otázky v dotazníku měly být stručné, zcela jasné, měly by být tvořeny s přihlédnutím k věku a mentálnímu stavu respondenta, tak aby je snadno pochopil a mohl správně zodpovědět. K tomuto problému jsme přihlédlí při tvoření našeho dotazníku. K výzkumu jsme použili již utvořený standardizovaný dotazník Michala Koláře z knihy *Bolest šikanování* (Kolář 2001, s. 224-225). Tento dotazník však byl pro naše výzkumné účely mírně modifikován, jelikož byl zadáván jak žákům základní školy, tak i žákům speciální školy, pro které by nemusely některé otázky či jednotlivá slova být zcela jasné. Upravit jsme museli slovo ignorování, jež jsme nahradili, pro žáky jednodušší, formou - nevšímají si mě. Dále byly některé otázky z dotazníku zcela vypuštěny, neboť pro náš cíl bakalářské práce nebyly podstatné. Změněny byly také odpovědi na otázku: „Jak často ti ubližovali?“, kde děti neměly zcela jasno v rozdílech nabízených odpovědí. Ty byly tedy modifikovány na jednodušší. S přihlédnutím ke zvolenému cíli bakalářské práce, kde zjišťujeme formy šikanování, a s přihlédnutím k používání dnešních moderních technologií, jsme do dotazníku přidali otázku, jež zkoumá formy kyberšikany. Dotazník přidávám jako přílohu bakalářské práce.

Pro dobré uchopení zvoleného tématu bakalářské práce a stanovených hypotéz jsme k výzkumnému šetření využili ještě další z exploračních metod a to rozhovor. Zvolili jsme ho kvůli zjištění agresora na speciální škole, jelikož k této části šetření by dotazník nebyl zcela vhodný. Rozhovor je náročnou metodou ve smyslu kladení otázek. Je třeba zde opět pamatovat na to, že formulace otázek musí být přesná, jednoznačná a stylově a obsahově přiměřená k věku i celkové úrovni dotazovaného, musíme si tedy uvědomit, komu otázky pokládáme, zda jde o dítě či dospělého, žáka prvního či druhého stupně, atd. Musíme se vyvarovat základních chyb při vedení rozhovoru, jimiž jsou autoritativní vystupování, netrpělivost, unáhlenost, nejasná interpretace otázek (Pipeková 2006, s. 62). HadjMoussová uvádí, že rozhovor lze vést několika způsoby (2002, s. 42). Jako řízený rozhovor, kdy iniciativu má dospělý. Tento řízený rozhovor je možné provést jako vázaný standardizovaný, kdy jde spíše o verbálně předkládaný dotazník, nebo jako volnější částečně řízený, kdy je vždy stanoven cíl a základní informace, které chceme získat. Popřípadě můžeme rozhovor vést jako neřízený, kdy je iniciativa na straně respondenta, tazatel si pouze připraví plán. Pro náš výzkum jsme zvolili polostrukturovaný, tedy částečně řízený rozhovor. Připravili jsme si otázky, ze kterých chceme zjistit, kdo jsou agresori šikanování. Během rozhovorů jsme používali nejen připravené otázky, ale i otázky doplňující, které nám vplynuly z obsahu

rozhovoru. Vzor pokládaných otázek v rozhovoru a ukázka přepsaného rozhovoru je rovněž v příloze.

14 Popis zkoumaného vzorku

Pro vlastní šetření výzkumného problému jsme si zvolili celkem čtyři základní školy ze Šluknovského výběžku. Z nichž dvě byly běžné základní školy a zbylé dvě základní školy speciální. Na přání ředitelů těchto škol záměrně neuvádíme jejich konkrétní jméno.

14.1 Popis prostředí průzkumu

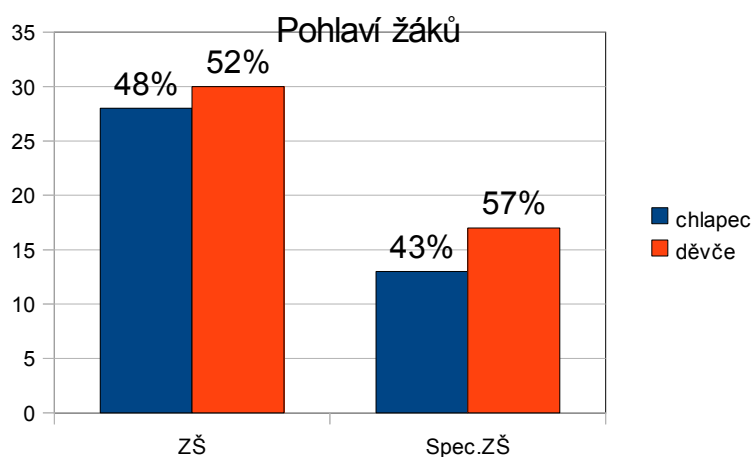
Jak jsme již zmínili, samotný průzkum proběhl na dvou základních a na dvou speciálních školách ve Šluknovském výběžku, tedy v Ústeckém kraji. Všechny čtyři školy jsou městské, neboť se nacházejí ve třech menších městech tohoto výběžku, konkrétně jde o město Jiříkov, Rumburk a Varnsdorf. Základní školy, co se týče do velikosti, jsou školy středního typu, jelikož každá z nich má okolo 250 žáků. Základní školy speciální jsou spíše menšího typu, neboť každou z nich navštěvuje přibližně 100 žáků. Do těchto škol dochází žáci z daného města a dále žáci z přilehlých spádových obcí.

Jelikož jde o prostředí Šluknovského výběžku, vyskytuje se na těchto školách vysoké procento romských žáků. Na školách speciálních (máme nyní na mysli praktické třídy) jsou romští žáci téměř všichni, na základních školách pak jde většinou zhruba o třetinu z celkového počtu žáků. Tuto informaci jsme získali od ředitelů jednotlivých zařízení, či z vlastní pedagogické zkušenosti na dvou z těchto škol. Tito romští žáci bohužel nemají dostatečné motivující rodinné prostředí, které by je vedlo k dobrým školním výsledkům a snaze se dále vzdělávat.

14.2 Popis vzorku respondentů

Jako respondenty našeho výzkumu jsme zvolili žáky druhého stupně daných škol. Pro věrohodnost odpovědí ve výzkumném šetření jsme viděli jako nejlepší volbu žáky šestých a sedmých tříd, jelikož třídy z vyšších ročníků již nad svou odpovědí daleko více přemýšlí a výsledek by byl jistě velmi zkreslený.

Pro dotazníkové šetření jsme použili 60 žáků základní školy a 60 žáků speciální školy. Návratnost dotazníku však nakonec byla nižší a na naše otázky odpovědělo celkem 58 žáků základní školy a 30 žáků školy speciální. Pokud tedy vyjádříme procentuelní návratnost dotazníků, vidíme, že se nám zpět vrátilo celkem 88 správně zodpovězených dotazníků, což je 73%. Podle pohlaví byli naši respondenti poměrně vyrovnaní, jak ukazuje graf níže.

Graf 1: Pohlaví žáků

Na metodu rozhovorů bylo v plánu použít 30 žáků speciální školy pro zjištění, kdo jsou agresori na těchto školách. Respondentů však nakonec odpovídalo 19, z nichž k vyhodnocení může být použito pouze 14, zbylých pět žáků nechtělo hovořit, odpovídalo klamavě, či popírali šikanování. 12 respondentů byli chlapci a dvě byly dívky. Všichni žáci byli romského původu. Jednalo se o agresory, kteří šikanovali některé své spolužáky. Tipy na tyto agresory jsem dostala od jejich třídních učitelů.

Celkový počet výzkumného vzorku je tedy 102 žáků základních a speciálních škol, ve věku šestých a sedmých tříd.

15 Průběh průzkumu

Uvedená kapitola má za cíl systematicky popsat jednotlivé kroky, které jsme v našem výzkumném šetření učinili. Zmíníme to, jak jsme postupovali při sestavování, respektive při úpravách dotazníku, dále následuje popis zadávání dotazníku ve třídách. Nutné je také vysvětlení, jak probíhali jednotlivé rozhovory s žáky speciální školy a jak byly zaznamenávány.

Samotný výzkum probíhal během dvou měsíců, konkrétně v prosinci 2011 a v lednu a únoru 2012. Prvním krokem, který jsme učinili před samotným výzkumem, bylo kontaktování ředitelů jednotlivých škol a podání žádosti k provedení výzkumu právě na jejich školách. Nesetkali jsme se ani v jednom případě s negativní odpovědí, ředitelé všech oslovených škol ihned souhlasili a s naším výzkumným šetřením nám vyšli vstříc. Dva ředitelé si stanovili pouze podmínku, aby nebyl uveden název školy. S čímž jsme samozřejmě souhlasili a rozhodli se, že tudíž neuvedeme název žádné školy.

Jak jsme již v jedné z předchozích kapitol zmínili, byl pro náš výzkum použit dotazník Michala Koláře, který jsme upravili tím způsobem, aby byl jasný i žákům speciální školy. Dříve než byly dotazníky rozdány, provedli jsme zkušební šetření v jedné třídě základní školy. Zde jsme zjistili, že některé otázky v dotazníku nejsou žákům jasné, proto jsme byli nuceni je upravit tak, aby je žák sám pochopil. Některé potíže, které žáci s otázkami měli, jsme si museli poznamenat a při pilotním průzkumu na ně před vyplňováním upozornit. Jednalo se například o otázku, kde měli žáci ohodnotit známkou to, jak se jim líbí ve škole. Jinak s předloženým dotazníkem problémy nebyly.

Dotazník byl zadáván do tříd šestých a sedmých základních škol a speciálních škol, respektive jejich praktických tříd. Po předchozí domluvě s třídními učiteli jsem dotazník rozdávala ve třídě sama, což žákům zaručovalo větší anonymitu v jejich odpovědích. Podmínkou bylo, že dotazník bude žáky vyplňován zcela anonymně. Pokud to bylo možné, museli žáci sedět v lavici sami, aby byl navozen pocit bezpečí. Na počátku byli všichni žáci obeznámeni s faktem, že dotazník slouží pouze pro mé výzkumné účely, což jsem žákům jednoduše vysvětlila tak, že stejně jako oni chodím i já do školy a potřebuji si udělat referát o šikanování, který abych mohla napsat, potřebuji získat tyto vyplněné dotazníky. Dále jsem žáky ujistila, že se opravdu nemusí ničeho obávat, že jejich vyplněné dotazníky opravdu nikdo neuvidí, že mohou být zcela upřímní a nebát se psát pravdu. Upozornila jsem je také, že pokud bude mít někdo z nich problém či dotaz při vyplňování, stačí se jen přihlásit a v tichosti si vše objasníme tak, aby to jiný žák neslyšel. Z hlediska zadávání těchto dotazníků i v praktických třídách speciální školy mi přišlo vhodnější, provést nejprve diskuzi na téma šikany, než ponechat v úvodu dotazníků její krátký popis, jak ho uvádí Kolář. Žáci praktických tříd nebývají ve čtení zdatní a již samotné vyplňování pro ně jistě bylo únavné, proti jsem zvolila diskuzi, která se mi jevila pro dané respondenty výzkumu mnohem vhodnější. Žáci jsou s problémem šikanování dobře seznámeni a vědí, co tento termín

znamená. Jako příklady jejich odpovědí mohu uvést: „Šikana je, když mi někdo dělá něco, co se mi nelíbí.“, jiná odpověď zněla: „to je, když se mi třeba posmívají, nebo mě kopou, nebo bijou.“ Žáci základní školy pak i věděli, že šikanování je opakované napadání, atd. Po dokončení vyplňování jsem žáky požádala, aby své dotazníky položili na kraj lavice, okamžitě jsem si je vybrala, aby je ostatní neviděli.

Ředitelé obou dotázaných speciálních škol souhlasili i s provedením rozhovorů s agresory šikany. Cílem této části bylo zjištění toho, kdo jsou agresory šikany. Zaměřili jsme se na to, jaký je podíl dívek a chlapců, jaké formy šikanování používali, na jakých místech nejčastěji útoky prováděli, jak často toto činili a proč, zda si vybírali jedince slabší, než jsou oni sami. Pro tuto část výzkumu jsme si připravili rozhovor polostrukturovaný, některé otázky byly tedy již předem připraveny, některé se objevily až při samotném rozhovoru. Respondenti byli vytipováni jejich třídními učiteli, kteří je dobře znají a šikanu právě s nimi již museli někdy řešit. Pro získání co největšího vzorku agresorů jsme chtěli mluvit i s žáky, kteří šikanovali některého ze svých spolužáků i před vzdálenější dobou, tedy například na prvním stupni.

Rozhovory byly nahrávány na diktafon a probíhaly vždy v některé z právě volných tříd. Stejně jako dotazníky byly anonymní a samozřejmě probíhaly individuálně. Na počátku rozhovoru jsme se žáka zeptali, zda mu nevadí, že si ho budeme nahrávat, nikdo z nich neměl námítky a všichni souhlasili, což jsme neočekávali. Nejprve jsme se snažili žáka zklidnit a naladit na to, aby bral rozhovor vážně, jelikož nám na něm hodně záleží. V úvodu rozhovoru jsme položili několik otázek, které měly v žákovi odbourat pocit stresu či obavy, šlo pro nás o nepodstatné otázky typu: co děláš ve volném čase, kam chodíš po škole, jaký předmět tě ve škole baví a který naopak nesnášíš, atd. Když jsme viděli, že žák s námi již alespoň trochu komunikuje, přešli jsme k otázkám rozhovoru. V průběhu rozhovoru jsme odpovědi žáků vždy parafrázovali, aby měli pocit, že jim opravdu nasloucháme. Z 19 vytipovaných agresorů jsme nakonec získali věrohodné informace pouze od 14 z nich, jelikož dva úplně odmítli hovořit a tři popřeli, že by někdy někomu ubližovali. Na konci rozhovoru jsme se respondentů zeptali, zda chtějí ještě něco doplnit. Respondentům jsme poděkovali za jejich vstřícnost a ochotu odpovídat. Rozhovory byly následně přepsány a vyhodnoceny tak, abychom z nich získali požadovanou charakteristiku agresora speciální školy.

16 Získaná data a jejich interpretace

Následující kapitolu rozdělíme do dvou podkapitol, první z nich bude o výsledcích dotazníkového šetření, druhá o výsledcích rozhovorů s agresory. Z provedeného dotazníkového šetření vyplynuly výsledky, které budeme interpretovat pomocí jednotlivých grafů a popisků k nim. Pomocí nich nejprve provedeme komparaci šikany na základní a speciální škole. V závěru kapitoly analyzujeme a zhodnotíme výsledky rozhovorů s agresory šikanování. Následně pak vypíchneme specifika šikany na speciální školy z výsledků dotazníků i provedených rozhovorů.

16.1 Výsledky dotazníkového šetření

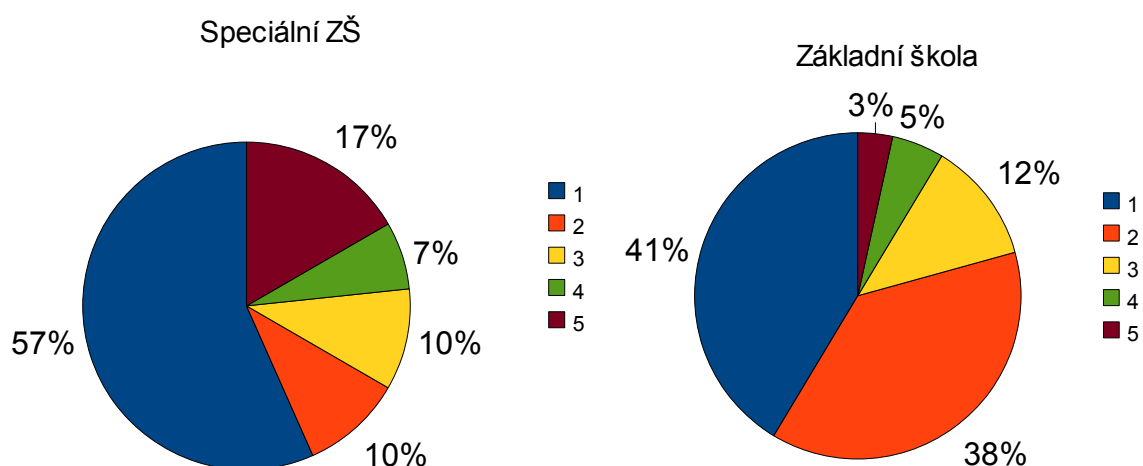
Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 88 žáků. Z nichž 58 jsou žáci základní školy a 30 žáků dochází do základní školy speciální. Věkově se jednalo o žáky šestých a sedmých tříd. Rozložení respondentů dle pohlaví a počtu uvádím níže v tabulce.

Počet žáků		
	chlapec	děvče
ZŠ	28	30
Spec.ZŠ	13	17

Tabulka 3: Počet žáků

Nyní předvedeme dílčí výsledky výzkumného šetření.

Na začátku dotazníkového šetření jsme nejprve zjišťovali, jak se žákům v jejich třídách líbí a zda mají ve třídě dobrého kamaráda. Výsledky uvádíme pomocí následujících grafů. Otázka číslo jedna: „*Jsi rád v této třídě? Oznamkuj jako ve škole.*“.

Graf 3: Sp.ZŠ: Jsi rád v této třídě? Oznámkuj jako ve škole.

Graf 2: ZŠ: Jsi rád v této třídě? Oznámkuj jako ve škole.

Úkolem této otázky bylo oznámkovat od jedničky do pětky, tedy jako ve škole, zda žák chodí rád do školy či ne. Z uvedených výsledků grafů vidíme, že největší procento získala jednička, což znamená, že většina žáků obou typů škol chodí do školy velmi ráda. Na speciálních školách tak odpovědělo dokonce 57% dotázaných žáků a na základní škole 41% dotázaných. Naopak zajímavým faktem se stalo to, že 17% respondentů speciální školy odpovědělo, že do školy chodí opravdu neradi, kdežto žáci běžné základní školy na druhé místo uvedli, že chodí do školy poměrně rádi s celkovými 38%. Zde se nám výsledky tedy již liší. Pokud bychom považovali známku tři, čtyři a pět tak, že žáci školu navštěvují docela neradi nebo vůbec ne rádi, výsledkem bylo, že dohromady 34% dotázaných žáků praktických tříd speciální školy a 20% žáků základní školy nerado chodí do školy.

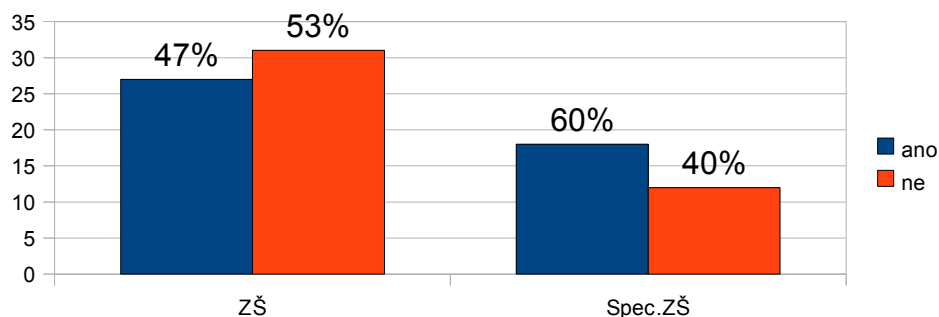
Na otázku číslo 2, která zněla: „*Máš ve třídě dobrého kamaráda?*“, odpovědělo kladně všech 30 respondentů speciální školy. Na základní škole má dobrého kamaráda 55 žáků z celkového počtu 58 dotázaných, zbylí 3 uvedli, že ve třídě dobrého kamaráda nemají.

Máš ve třídě dobrého kamaráda?		
	ano	ne
ZŠ	55	3
Spec.ZŠ	30	0

Tabulka 4: Máš ve třídě dobrého kamaráda?

Položkou číslo 3 byla otázka: „*Patříš ve třídě do nějaké party?*“. Zde není potřeba grafického znázornění, stačí, pokud uvedeme, že 90% žáků praktických tříd se považuje být členem nějaké party. Poměrně stejně vysokého čísla dosahují i odpovědi u respondentů základních škol, kdy v nějaké partě je 79% dětí.

Otázka číslo 4 zněla: „*Viděl si někdy, že nějaký spolužák ze školy ubližoval tvému spolužákovi?*“.

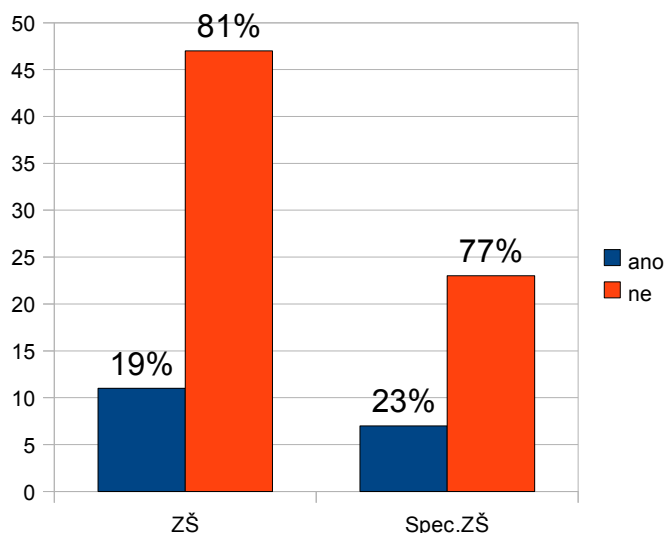
Graf 4: *Viděl si, že nějaký spolužák ze školy ubližoval tvému spolužákovi?*

Zde mi připadají odpovědi žáků základních škol poněkud zarážející, neboť 53% z nich odpovědělo, že neviděli ubližovat nikoho jejich spolužákovi. Mohu se pouze domnívat, že odpovědi jsou klamavé, nebo je obětí ubližováno jinými spolužáky na takových místech, kde si toho ostatní nemohou všimnout.

Následující otázka číslo 5 je filtrační, neboť zde přicházíme ke zjištění počtu obětí, ty pak dále postupují v odpovědích na otázky číslo 7, 8, 9, 10, ostatní se zaměří až na bod číslo 11. Otázka 5. se dotazuje: „*Ubližoval nebo ubližuje ti někdo ze třídy?*“, otázka 11. se ptá: „*Ubližoval nebo ubližuje ti někdo ze školy?*“, záměrně jsme tyto dva dotazy nesloučili, neboť chceme také vědět, zda formy a četnost šikanování probíhají jinak v rámci třídy a v rámci školy. Pro následující výsledek volím vyjádření tabulkou, která znázorňuje počet žáků, jimž bylo ublíženo, zároveň i grafem, aby bylo zcela zřejmé procentuelní vyjádření.

Ublížíval nebo ubližuje někdo ze třídy tobě?			
	ano	ne	
ZŠ		11	47
Spec.ZŠ		7	23

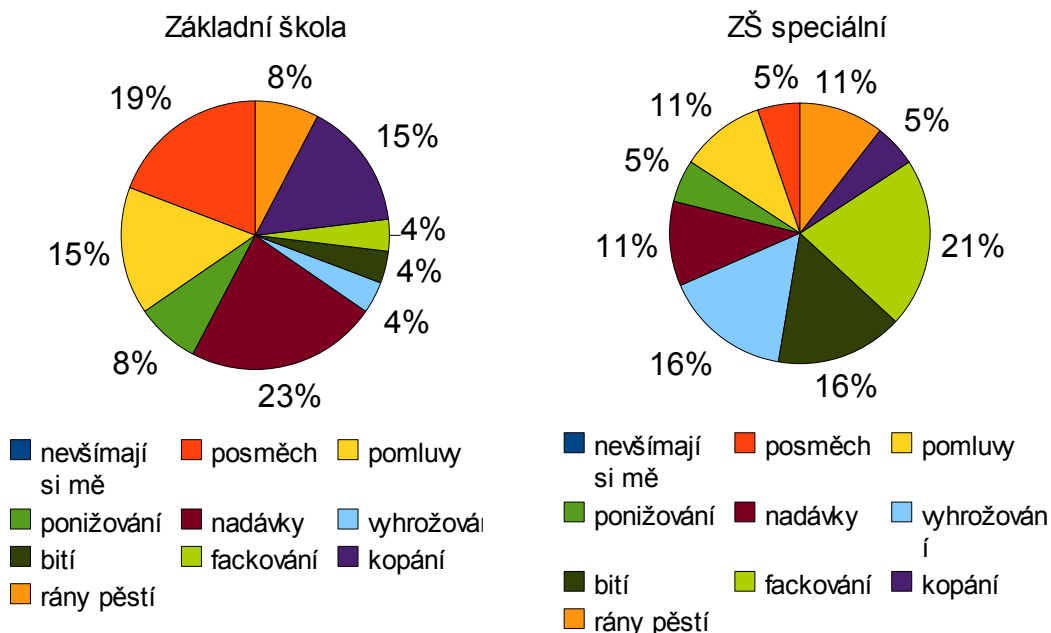
Tabulka 5: Ublížíval nebo ubližuje ti někdo ze třídy?

Graf 5: Ublížíval nebo ubližuje ti někdo ze třídy?

Uvedená tabulka i graf jasně znázorňují počet obětí šikany, jež na speciální škole dosahuje vysokého čísla 23% z celkového počtu dotazovaných respondentů. Nemalé číslo se vyskytuje i ve škole základní, kde je počet obětí 19%. Tyto oběti, jak jsem zmínila již výše, odpovídají na následující otázky.

V dotaze číslo 6: „**Jak ti ubližují?**“, měli oběti zakroužkovat možnou formu šikanování, popřípadě sami vypsát, jak jinak jim bylo ubližováno.

Graf 6: ZŠ: Jak ti ubližují?

Graf 7: Sp.ZŠ: Jak ti ubližují?

Záměrně jsem u této otázky vytvořila dva grafy, aby jasně vyplynulo, jaké formy šikanování používají agresori na speciální škole a na základní škole. Z uvedených grafů lze vidět, že formy

psychické šikany tvoří největší část na běžné základní škole, kde se nejčastěji objevilo posmívání a nadávky. Zcela jiný výsledek vykazuje graf speciální školy, který ukázal, že agresori zde využívají především fyzické formy šikanování, jako jsou fackování a bití. Možnosti vypsát jinou formu ubližování využili pouze dva žáci, kteří se shodli v odpovědi, když prozradili, že agresori si mimo jiné utahují z jejich rodiny.

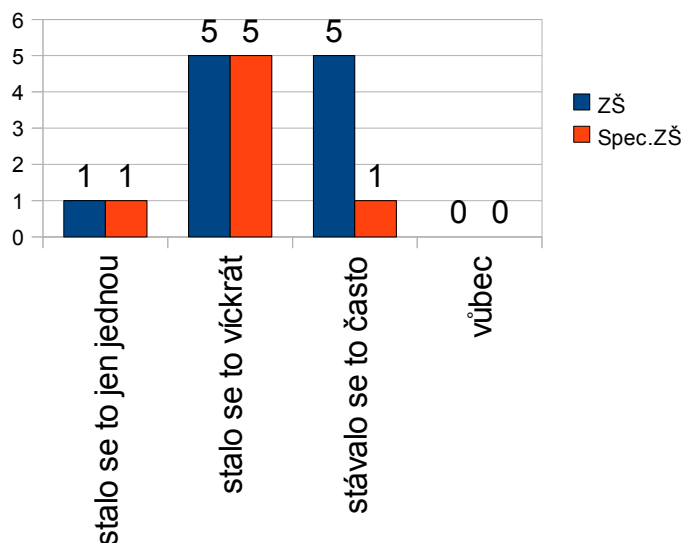
Otázka číslo 7 se zabývá **kyberšikanou**. Respondenti zde měli zakroužkovat možné formy kyberšikanování. Pro znázornění výsledku postačí tabulka, neboť počet obětí kyberšikanování se ukázal velmi nízký. Na tento dotaz odpověděli dva žáci základní školy a jeden žák speciální školy, kteří zakroužkovali vždy dvě z nabízených možností. Z celkového počtu 18 obětí šikanování, tedy jen tři uvedli, že se setkali s některou z forem kyberšikany. Výsledek vidíme v tabulce níže.

Vyhrožovali ti také tak, že....		
	ZŠ	Spec.ZŠ
ti vyhrožovali přes telefon (např. ošklivá sms zpráva)?	0	0
ti poslali výhrůžný email?	1	0
ukázali ostatním na internetu něco (fotky, video), co si nechtěl, aby někdo viděl?	1	1
napsali o tobě na internetu (třeba na facebooku) něco ošklivého, zlého?	2	1

Tabulka 6: Formy kyberšikany.

Z uvedené tabulky se můžeme pouze domnívat, že nejčastěji jsou oběti kyberšikany atakováni prostřednictvím sociálních sítí, jelikož všichni tři žáci se shodli, když zakroužkovali, že agresor o nich napsal na internetu (třeba na facebooku) něco zlého. Přesto z celkového počtu 18 obětí šikanování, jen tři uvedli, že se setkali s některou z forem kyberšikany.

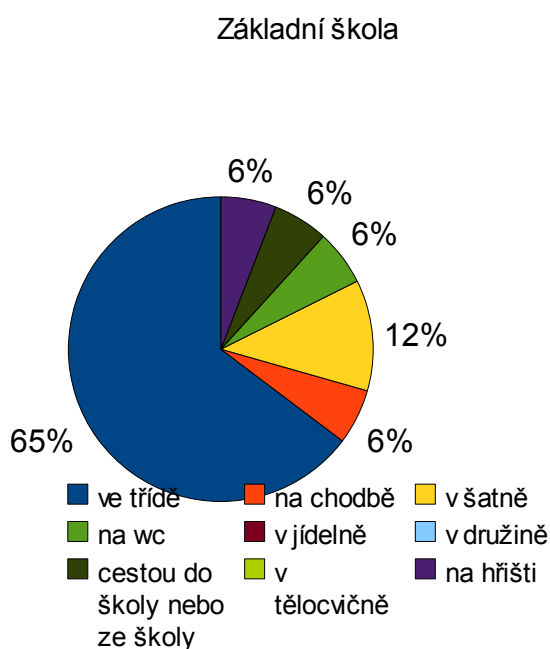
Otázka 8. zní: „**Jak často ti ubližovali?**“, a nabízí čtyři možnosti odpovědí. Záměrně jsme dali i odpověď „vůbec“, neboť jsme chtěli zcela vyloučit falešné dotazníky.

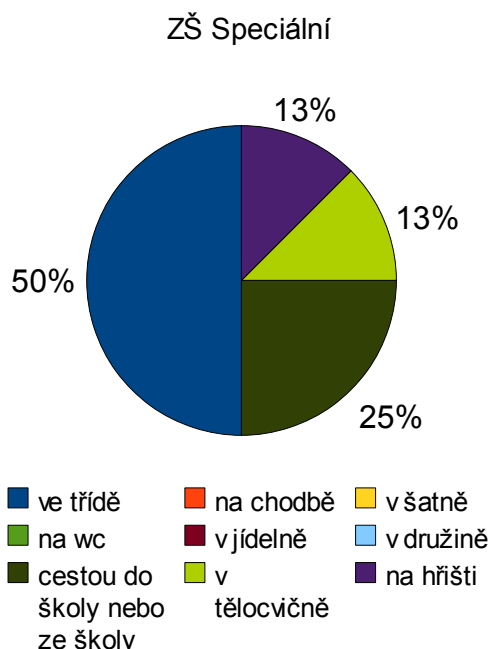
Graf 8: Jak často ti ubližovali?

Z počtu odpovědí vidíme, že oběti bývají napadány vícekrát, nebo dokonce jsou atakovány agresory často, tedy opakovaně. Nikdo nezvolil možnost „vůbec“, což nám dokázalo, že oběti odpovídali správně a snad pravdivě.

Položka 9 se dotazuje: „**Kde se to děje?**“, máme na mysli, kde jsou oběti napadány.

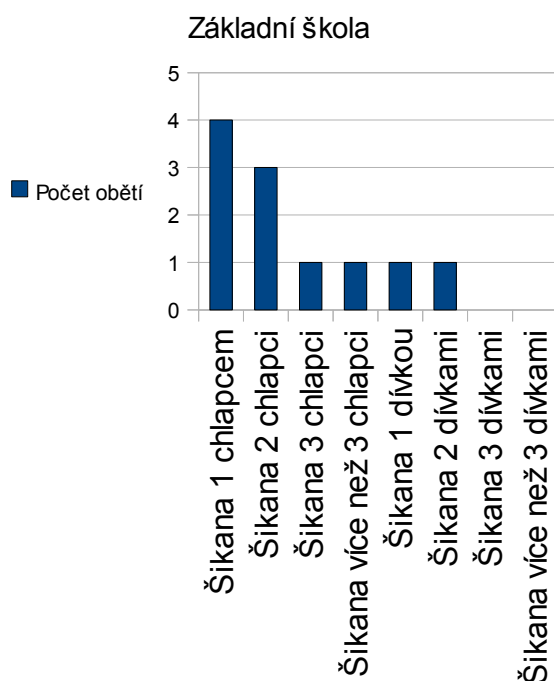
Graf 9: ZŠ: Kde se to děje?

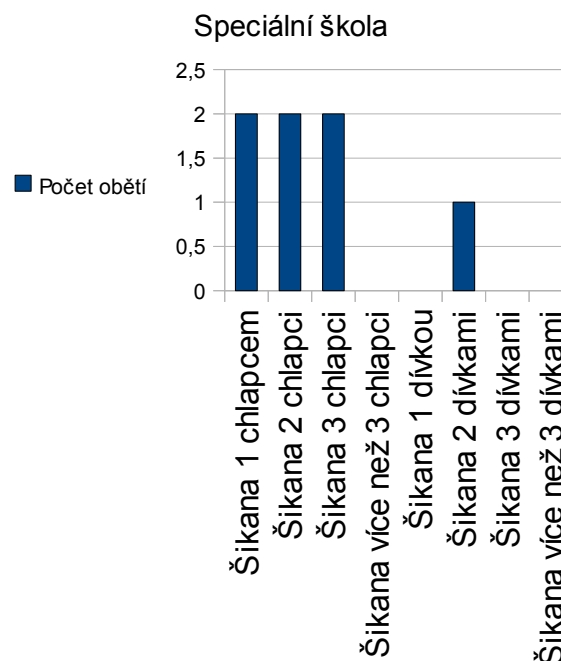
Graf 10: Sp.ZŠ: Kde se to děje?

Odpovědi jasně vykazaly, že nejčastějším místem, kde šikanování probíhá, pokud se tedy jedná o agresora ze stejné třídy jako je oběť, je ona třída samotná, to platí na obou typech škol. Později uvedeme, jak je tomu, pokud je oběť šikanována jiným žákem ze školy.

Jelikož jedním z našich hlavních cílů je zjistit formy šikanování, rozhodli jsme se uvést, zda je agresor při činu sám, nebo zda je oběť napadána více agresory najednou. Toto zodpovídá dotaz číslo 10: „*Kolik je těch, kteří ti ubližují?*“.

Graf 11: ZŠ: Počet agresorů na jednu oběť.

Graf 12: Sp.ZŠ: Počet agresorů na jednu oběť.

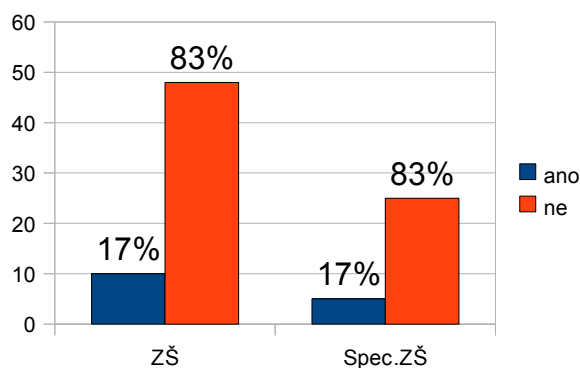
Grafy hovoří za vše.

Tím jsme interpretovali výsledky šikanování na základní a speciální škole, ale pouze obětí, které jsou napadány svými spolužáky v rámci třídy. Nyní provedeme interpretaci v rámci školy. Souhrnné výsledky poté analyzujeme v následující kapitole.

Otázka číslo 11 je: „*Ublížoval nebo ubližuje ti někdo ze školy?*“, byla to další filtrační otázka, což znamenalo, že pokud žákovi neubližoval žádný spolužák ze školy, zodpověděl již pouze otázku 20. a 23., na což byli všichni na začátku a v průběhu vyplňování znovu upozorněni.

Ublížíval nebo ubližuje ti někdo ze školy?		
	ano	ne
ZŠ	10	48
Spec.ZŠ	5	25

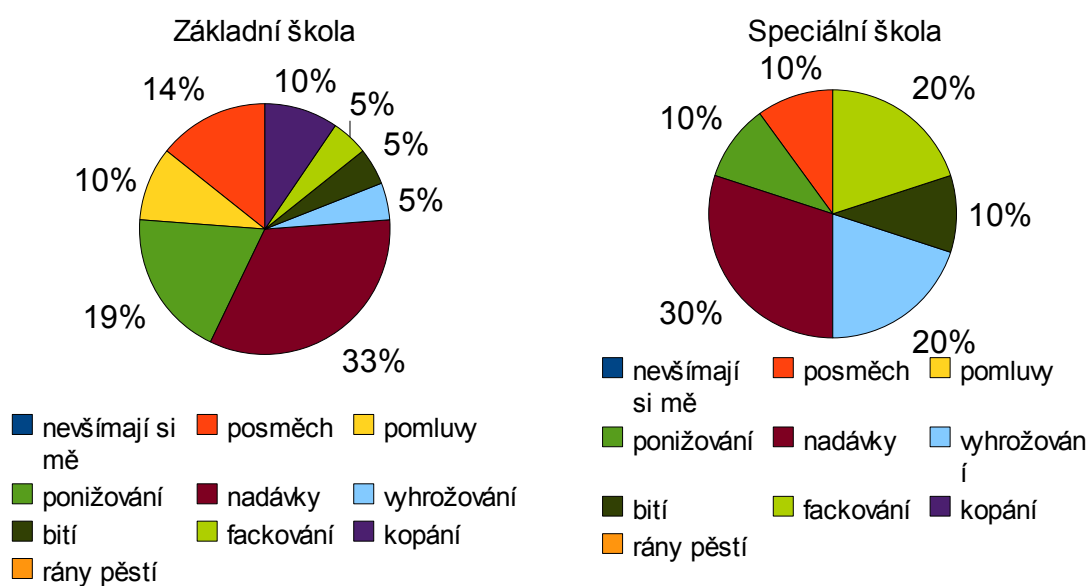
Tabulka 7: Ublížíval nebo ubližuje ti někdo ze školy?

Graf 13: Ublížíval nebo ubližuje ti někdo ze školy?

Vidíme, že v rámci školy bylo šikanováno 10 žáků základní školy a 5 žáků speciální školy, tedy celkově 15 obětí šikanování, což je o tři oběti méně, než tomu bylo v rámci třídy.

Položkou 12. v dotazníkovém šetření bylo: „*Jak ti ubližují?*“, opět jsme zjišťovali formy šikanování, tentokrát agresorů z jiné třídy než je sama oběť.

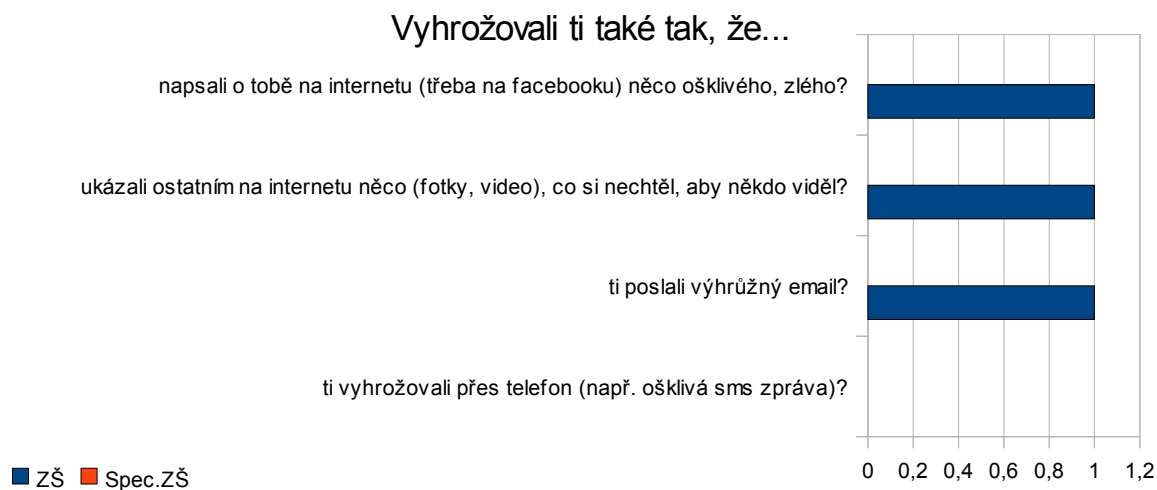

Graf 14: ZŠ: Jak ti ubližují?

Graf 15: Sp.ZŠ: Jak ti ubližují?

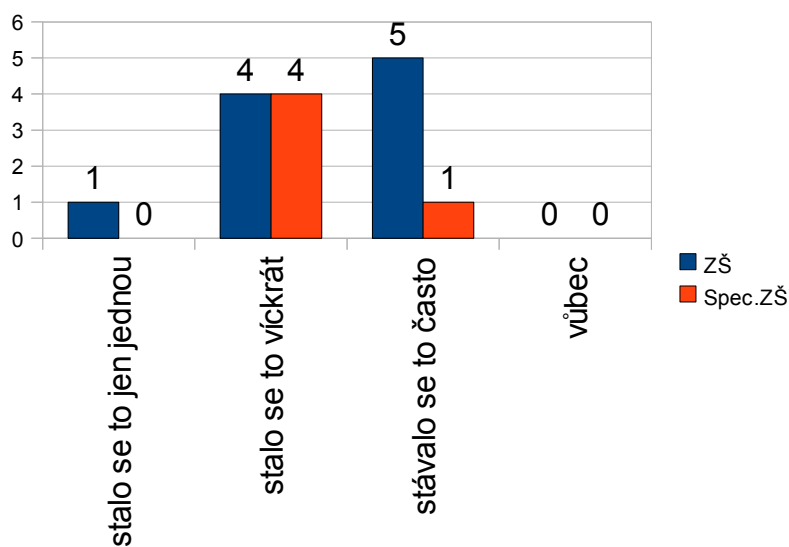
Zde se výsledek forem šikanování od předchozího liší tak, že šikana na speciální škole probíhá stejně jako na základní škole nejvíce formou psychického napadání.

Otázka 13. se týkala opět kyberšikany, ale zde zase v rámci školy: „*Ublížovali ti někdy také tak, že...?*“. Oběti, které zažily šikanu od spolužáka ze školy byly pouze tři a odpověděly následovně, jak je uvedeno v tabulce.

Graf 16: Kyberšikana

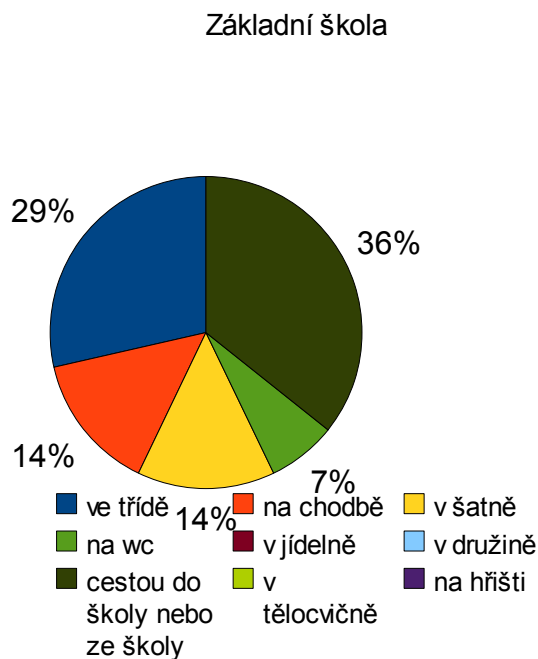
Otázkou číslo 14 zkoumáme četnost šikanování obětí agresorem ze školy: „**Jak často ti ubližovali?**“.

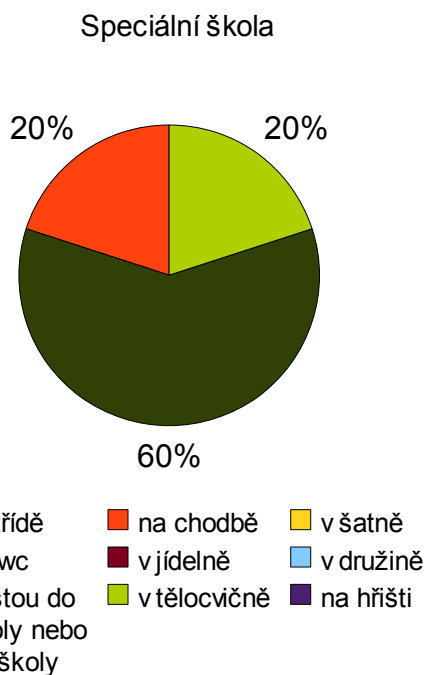
Graf 17: Jak často ti ubližovali?

Opět vidíme, že oběti snášely šikanu víckrát, na základní škole pak dokonce pět žáků uvedlo, že šikana se opakovala.

Další dotaz zní: „**Kde ti ubližovali?**“.

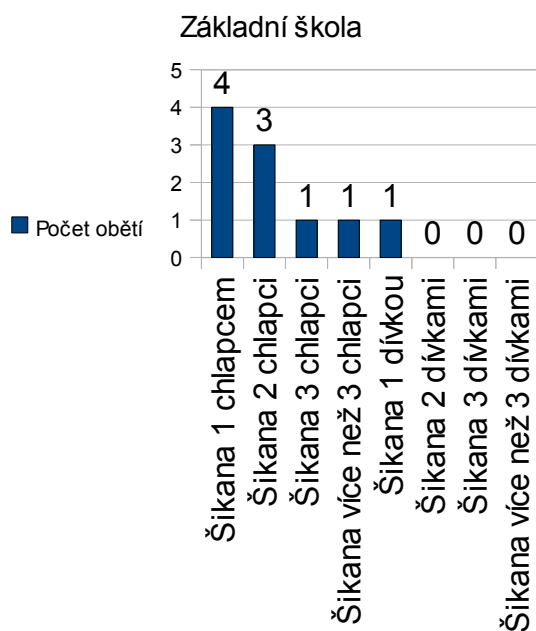
Graf 18: ZŠ: Kde ti ubližovali?

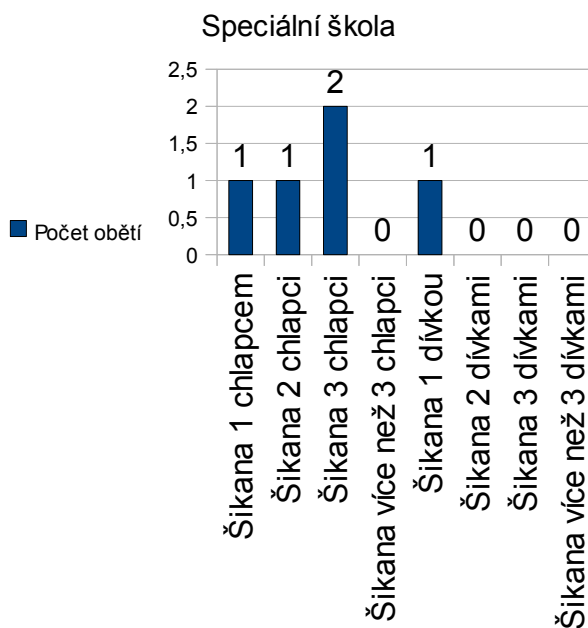
Graf 19: Sp.ZŠ: Kde ti ubližovali?

U těchto výsledků taky vidíme jasné rozdíly, než tomu bylo při šikanování v rámci třídy. Nejčastěji bývá obětím ubližováno při cestě do nebo ze školy.

V položce číslo 16: „Ubližuje ti chlapec nebo dívka?“, měly oběti vyjádřit, kdo a kolik žáků je šikanuje.

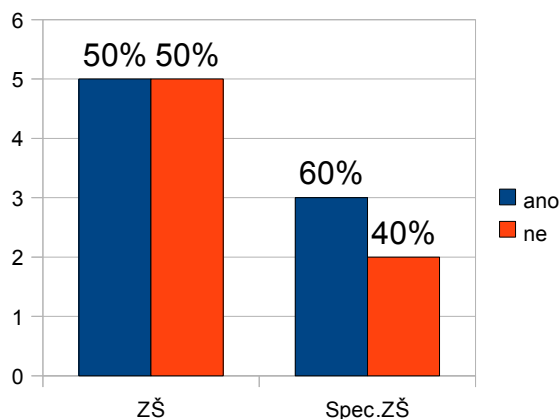
Graf 20: ZŠ: Počet agresorů na jednu oběť.

Graf 21: Sp.ZŠ: Počet agresorů na jednu oběť.

Následující otázky v dotazníkovém šetření byly doplňující a sloužily k ucelenému pohledu na danou problematiku.

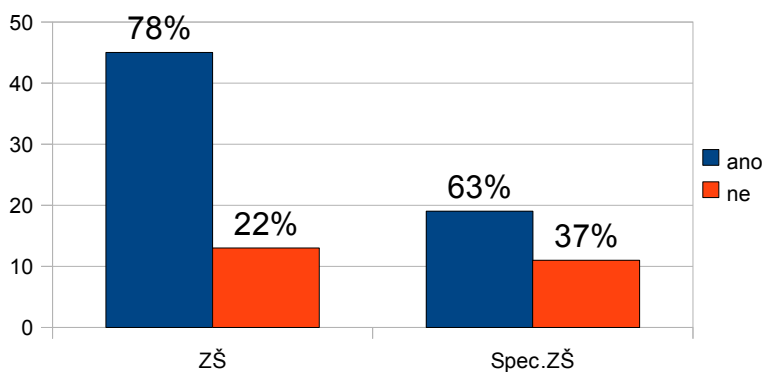
Otázka číslo 17 zní: „**Řekl jsi o tom někomu?**“ a na ni navazuje dotaz následující: „**Pokud ne, proč jsi to nikomu neřekl?**“.

Graf 22: Řekl jsi o tom někomu?

Na tyto otázky odpověděly všechny oběti. 50% obětí základní školy řeklo, že se s problémem šikanování někomu svěřili, druhá půlka obětí nikoliv. Na speciální škole se svěřilo 60% obětí a 40% ne. Jako důvody, proč se žáci nikomu nesvěřili, byly uvedeny, že se báli, nebo že nevěděli komu to říct. Dobrým výsledkem je, že všechny oběti, které o problému s někým hovořily, uvedly, že mají pocit, že jim daný člověk pomohl. Na toto se ptal dotaz číslo 19: „**Pomohl ti ten, komu jsi to řekl?**“.

Na otázku 20. odpovídali všichni žáci. Ptá se: „**Myslíš si, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?**“. Zde jsou výsledky šetření poněkud překvapující, jelikož poměrně vysoké procento uvedlo, že není dobrý nápad požádat o pomoc učitele.

Graf 23: Myslíš si, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?

Na výše zmíněné vysoké procento u žáků, jež si myslí, že není dobré požádat o pomoc učitele, možná ukazuje výsledek následujícího dotazu číslo 21, který zní: **„Byl potrestán ten, kdo ti ubližoval?“** a byl oběťmi vyhodnocen následovně: 70% žáků základní školy uvedlo, že útočník potrestán nebyl. Můžeme se jen domnívat, že na speciální škole se řešení šikanování věnují více, neboť zde uvedlo pouze 25% obětí, že dotyčný potrestán nebyl.

U dalšího dotazu: **„Řekl jsi o tom, že ti někdo ubližuje, rodičům?“**, se žáci obou typů škol shodli, jelikož vyšlo najevo, že 60% z nich by se rodičům svěřilo a zbylých 40% ne.

Na dotaz 23. byli opět odkázáni všichni žáci, ptá se: **„Kdo si myslíš, že by ti nejvíce pomohl? A jak?“**. Výsledky ukazují tabulky níže uvedené, které zobrazují dotyčného pomocníka a počet žáků, jež tento fakt zmínili. Bohužel žáci příliš neodpovídali na to, jak si myslí, že by jim mohl dotyčný člověk pomoci. Objevilo se jen několik odpovědí, například rodiče by to řešili se školou, řekli by útočníkovi, ať to nedělá. U učitele se vyskytla odpověď, že by agresora potrestal, dal by mu důtku či poznámku, poradil by oběti, co má dělat.

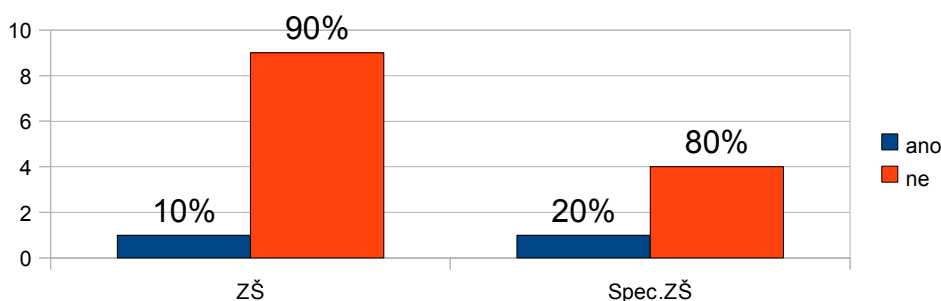
Základní škola	
Kdo si myslíš, že by ti nejvíce pomohl?	
učitel	18
rodiče	16
pan ředitel	1
kamarád	6
policie	1
nevím	16

Tabulka 8: ZŠ: Kdo si myslíš, že by ti nejvíce pomohl?

ZŠ Speciální	
Kdo si myslíš, že by ti nejvíce pomohl?	
učitel	8
rodiče	11
kamarád	7
pomohl bych si sám	1
nevím	3

Tabulka 9: Sp.ZŠ: Kdo si myslíš, že by ti nejvíce pomohl?

Další z otázek dotazníku je: **„Jsi sám, komu ve třídě nebo ve škole ubližují?“**. Zde považují za lepší vyjádření výsledků pomocí grafu.

Graf 24: Jsi sám, komu ve třídě nebo ve škole ubližují?

Výsledky jsou zcela jasné.

Otázka číslo 25 se ptá: „*To, že ti někdo ubližuje, není správné, a jistě myslíš na to, proč tohle trápení máš zrovna ty. Řekli ti, proč ti ubližují? Co si myslíš ty, proč ti ubližují?*“. Uvádí důvod, jaký si žáci myslí, že vede agresory k šikanování a počet žáků, kteří tak odpověděli.

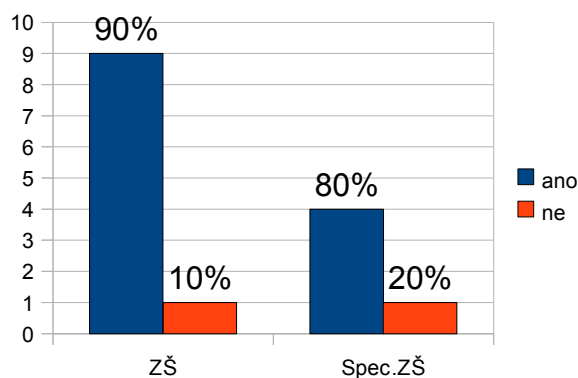
Základní škola	
Proč tohle trápení máš zrovna ty? Proč ti ubližují?	
z nudy	1
kvůli mému vzhledu	2
mají z toho srandu	2
nevím	5

Tabulka 10: Proč ti ubližují, co myslíš?

ZŠ Speciální	
Proč tohle trápení máš zrovna ty? Proč ti ubližují?	
nemají mě rádi	1
jsem moc hodný	1
nevím	3

Tabulka 11: Proč ti ubližují, co myslíš?

Poslední dotaz: „*Zkusil jsi se bránit?*“, byl 26. položkou v předloženém dotazníku.

Graf 25: Zkusil jsi se bránit?

90% obětí ze základní školy se pokusilo bránit, i na speciální škole je procento dětí, které se bránily vysoké a to 80%.

16.2 Výsledky rozhovorů

Dalším bodem této výzkumné práce bylo zjištění, kdo jsou agresori šikanování na speciální škole. Pro toto šetření jsme použili metody rozhovoru. Jak jsme již zmínili výše,

tipy na agresory nám dali jejich třídní učitelé, neboť oni dobře znají své žáky a vědí, s kým museli šikanu řešit. Stejně jako u dotazníkového šetření probíhal výzkum u žáků z šestých a sedmých praktických tříd speciální školy. Naše rozhovory absolvovalo 14 žáků ze speciálních škol vždy v některé z volných tříd tak, aby bylo zajištěno soukromí.

Jen pro zopakování, naším hlavním cílem při zjišťování toho, kdo jsou agresori, bylo podchytit, zda šikanují častěji dívky či chlapci, dále jaké formy při útocích na oběť nejčastěji využívali, jaké místo pro šikanu volili, jak často oběti ubližovali a proč to vlastně činili. Naposledy jsme chtěli zjistit, zda si myslí, že jejich oběť byla fyzicky stejně silná. Otázky rozhovoru jsou vloženy do práce jako příloha.

Z proběhlých rozhovorů vyšlo najevo, že *agresori* šikanování na speciální škole jsou častěji chlapci než dívky. Z celkového počtu 14 žáků jsem hovořila pouze se dvěma dívkami, zbytek byli chlapci. Tady se potvrdilo tvrzení Zdeňka Matějčka, které jsme uvedli v teoretické části, že ve většině případů šikanování jsou agresori chlapci.

První otázkou jsme chtěla zjistit, zda daný žák chodí rád školy. Osm agresorů uvedlo, že do školy nechodí vůbec rádi, šest řeklo, že ano. Na následující dotaz, který zněl: „*Proč chodíš rád do školy?*“, popřípadě: „*Proč nechodíš rád do školy?*“, uváděli útočníci šikany různé důvody. Ti, co školu rádi navštěvují, uvedli buď, že se těší na kamarády, nebo že se jim ve škole líbí, nebo že je tam sranda. Naopak žáci, kteří do školy nedochází rádi, zmínili: „*Mně se tam nelíbí, protože se nudím!*“. Jinou odpovědí, která se vyskytla víckrát, bylo: „*Nesnáším školu, protože se nerad učím, nebaví mě to.*“, další zněla například: „*Strašně mě štve naše učitelka, furt jen ječí a řve!*“, nebo: „*Nerad tam chodím, protože musím kvůli tomu moc brzo vstávat a to nemám rád.*“. Vidíme, že odpovědi důvodu byly různé.

Otázka číslo tři měla pomoci se nenápadným způsobem přenést k následujícím dvěma, pro nás podstatným, otázkám. Nejprve jsem se ptala, zda má dotyčný žák ve třídě dobrého kamaráda, což bylo všemi respondenty zodpovězeno kladně. Další dotaz zněl: „*A máš ve třídě nebo ve škole někoho, koho opravdu nesnášíš, kdo ti vadí?*“. Pomocí některých doplňkových otázek jsem zjistila, že každý z žáků má ve škole někoho, kdo mu vadí. Jeden žák zde dokonce kromě spolužáka zmínil i učitelku. Na pátou otázku, která se ptala na to, zda mu ublížil nebo jinému spolužákovi, agresori odpovídali, že ano, což se dalo logicky usoudit z toho, že to všichni byli agresori šikany. Šlo tedy spíše o jistotu, že mi nelžou. Výsledky

dotazu šestého, jenž zjišťuje formy šikanování, jsem vyhodnotila do tabulky níže, dle poskytnutých odpovědí.

Formy šikanování	Počet uvedených odpovědí
rány pěstí	6
bití	4
řádkování	5
nadávký	10
plivání na oběť	1
posměch	4

Tabulka 12: Formy šikanování agresorem ze speciální školy

Agresoři uváděli ve většině případů více forem ubližování. Jak je možné vidět z tabulky, největší počet má položka nadávky, které zmínilo celkem 10 žáků, ta však byla vždy uváděna společně s některou z fyzických forem šikanování. Bohužel ve všech rozhovorech mi žáci prozradili, že svou oběť trýznili fyzicky. Posměch a nadávky pak vždy byly prezentovány jako „doplňková“ forma šikany. Například jeden hoch zmínil, že: „*Já jsem ho vždycky zbil, dal jsem mu párkrát pěstí. Ve škole jsem mu jenom nadával, aby to učitelka neviděla, že ho mlátím.*“. Nejen z tohoto rozhovoru jsem dosáhla pocitu, že agresoři psychickou formu nevnímají jako ubližování obětem.

Na další dotaz, zda se ubližování opakovalo, se žáci shodli, když odpověděli, že ano. Každý pak uváděl jinou dobu trvání, někteří zmínili, že ale jenom párkrát, někdo tvrdil, že ubližoval oběti asi měsíc, jiný prozradil, že spolužákova atakoval skoro každý den, atd. Odpověď jednoho agresora zněla: „*Jo, já jsem mu dával vždycky, když jsem ho potkal někde venku.*“. Všichni tedy potvrdili, že své oběti ubližovali opakovaně, každý však v jiné časové délce.

Na otázku, kdy si mu ubližoval, šest žáků odpovědělo stejně, když řekli, že dotyčnému ubližovali, když se jim chtělo. Jiná odpověď byla, že oběť týral, když ho štvála, když se nikdo nekoukal, když měl špatnou náladu, nebo když se na něj oběť špatně

podívala. Myslím si, že důvody, kdy týrat a proč týrat oběť, si agresor vždycky snadno najde, což konečně vyplynulo i z rozhovorů.

Na dotaz, kde si mu ubližoval, agresoři uvedli následující místa: nejčastější (sedm agresorů) uváděli, že venku, zde navíc prozradili, že to obvykle bylo po cestě do nebo ze školy. Dále pak ve třídě (čtyři agresoři), tady jeden žák prohlásil: „*Vždycky ve třídě, když odešla uča.*“. Následujícím místem pro šikanování se staly školní záchody (dva agresoři). Poslední uvedl, že oběti ubližoval vždy, když jí někde potkal.

Poslední dotaz zněl: „*Nebál si se, že ti to oplatí? Není třeba silnější než ty?*“. Po položení této otázky se několik agresorů začalo usmívat, poté řekli, že se určitě nebáli. Dvanáct agresorů nemělo pocit, že by jim to jejich oběť mohla nějak oplatit. Pouze dva z nich uvedli, že se báli. Zmíněnými byla jedna dívka a jeden hoch, ten se bál, že na něj agresor může poslat svého staršího bratra. Dívka uvedla, že se bála, ale prý věděla, že jí kamarádka pomůže, kdyby jí to chtěla její oběť vrátit. Agresoři, kteří neměli strach z odplaty, řekli například: „*Já se vůbec nebál, vždyť je slabej jako špejle.*“, jiné znění odpovědi bylo: „*Byl to slabej brejlovec, tak jsem na to ani nemyslel.*“, další: „*Ne, nebál! Je to malej kluk, co se jenom šprtá.*“. Takto podobně znělo všech dvanáct výpovědí agresorů, z nichž tedy vyplynulo, že agresoři si pro šikanování vybírají oběti fyzicky slabší, než jsou oni sami.

Cílem našeho výzkumu bylo provést komparaci šikany na základní a speciální škole. Snažili jsme se najít odpověď na to, v jakých formách a jak často probíhá šikanování na obou typech těchto škol. Zajímali jsme se o to, kdo jsou agresoři šikany na speciální škole. Chtěli jsme zjistit, jak svým obětím ubližují, kde jim ubližují, jak často, zda jsou fyzicky silnější než oběti.

17 Shrnutí výsledků praktické části a ověření stanovených předpokladů

V předchozí kapitole jsme provedli komparaci šikany na základní a speciální škole, respektive v praktických třídách, která byla provedena pomocí dotazníkového šetření. Oznameny byly výsledky jak dotazníkového šetření, tak i výsledky rozhovorů s agresory. Nyní uvedeme specifika šikany na speciální škole, jak nám vystoupily z výzkumného

šetření. Následně verifikujeme či falzifikujeme hypotézy, které jsme si na začátku výzkumu stanovili.

Z předešlého výzkumného šetření tedy vzešlo, že 57% žáků praktických tříd speciální školy chodí do školy velmi rádo, což může být dáno tím, že všichni dotazovaní žáci také zároveň uvedli, že mají ve své třídě dobrého kamaráda. Ve věku upevňování sociálních vztahů je tento fakt pro všechny jistě velmi důležitý. 90% dotazovaných žáků speciální školy uvedlo, že patří do nějaké party, jistě i toto můžeme považovat jako další hledisko, proč více než polovina z nich navštěvuje školu velmi ráda.

Bohužel poměrně vysokého čísla na těchto školách dosáhl počet šikanovaných dětí, jež se vyšplhal na 23%, které šikanuje agresor ze stejné třídy jako jsou oni. Těmto obětem je, dle výzkumného šetření, nejčastěji ubližováno fyzicky, neboť ve výsledcích se na první dvě místa umístilo s 21% fackování a na druhé místo bití, které dosáhlo 16%. Následovalo vyhrožování, rány pěstí, nadávky a pomluvy. Počet napadených dětí spolužákem z jiné třídy dosáhl 17%, což jistě také není malé číslo. Zde však agresori volí šikanu převážně psychickou, neboť obětem je ubližováno nadávkami (30%) a následně vyhrožováním (20%). Dle rozhovorů s agresory vyšlo najevo, že nejčastěji svou oběť trápí fyzicky a formy psychické šikany volí jako „doplňkovou“ formu. Zjišťovali jsme i šikanu pomocí moderních technologií, tzv. kyberšikanu, kterou však zažili pouze tři oběti. Ty byly napadány na internetu pomocí sociálních sítí a výhrůžnými emaily. Můžeme se pouze domnívat, že toto číslo je takto nízké kvůli tomu, že většina dětí pochází ze sociálně slabých rodin, které nemají možnost kupovat svým dětem moderní vymoženosti, jako je mobilní telefon či platit připojení k internetu.

Oběti na speciálních školách bývají napadány víckrát, to znamená, že agresori svou oběť atakují často a opakovaně. Jako nejlepší místo pro své útoky volí třídu. Pokud jde o útočníka z jiné třídy, ten pak pro své napadání nejčastěji využívá cestu do nebo ze školy. Počet agresorů na jednu oběť bývá různý, neboť některé oběti zvolily, že byly napadány jedním chlapcem, jiné oběti uvedly, že je napadli dva agresori či dokonce tři. Zde se nám potvrdila myšlenka Říčana, že agresor obvykle mívá své nohsledy, kteří ho doprovázejí nebo dokonce provádějí šikanování s ním ze strachu, aby nebyli sami napadáni.

Dále z výzkumu vyplynulo, že žáci speciální školy o svém problému v 60% někomu řeknou a zároveň si také myslí, že je dobré požádat o pomoc učitele. Zde by počet odpovědí

měl být, dle mého názoru, mnohem větší, jelikož jen 63% žáků by poprosilo o pomoc učitele. Nejvíce žáků je toho názoru, že by jim nejvíce pomohli rodiče a až následně volí variantu učitele. Někteří dokonce zmínili, že by jim mohl pomoci kamarád, nebo by si poradili sami.

80% žáků odpovědělo, že nejsou ve škole jediní, komu je ubližováno. Důvody, proč je ubližováno právě jim, uvedly děti následovně: někdo si myslí, že ho nemají rádi, jiní si myslí, že jsou moc hodní a tak si je agresor vybírá jako svou oběť, většina z nich však neví, proč je jim ubližováno.

Výsledky toho, kdo jsou agresoři na speciální škole, nyní ve stručnosti shrneme zde. Agresorem na speciální škole bývá častěji chlapec, což vzešlo z výsledku rozhovorů, kde z celkového počtu 14 agresorů, byly pouze dvě dívky. Více než polovina z nich navštěvuje školu, protože musí, do školy nechodí rádi. Důvody jsou různé, například je nebaví se učit, nudí se, nemají rádi své učitele, nechtějí ráno vstávat. Všichni dotazovaní agresoři řekli, že ve škole mají někoho, kdo jim vadí, koho nesnášejí a tomu pak i obvykle ubližují. Jako formu šikanování vybírají fyzickou šikanu. Svě oběti trýzní ránou pěstí, bitím, fackováním. Všichni uvedli, že svým obětem i nadávali, posmívali se, ponižovali je, což však činili během fyzického atakování nebo tehdy, pokud bylo možné, že by je někdo mohl přistihnout. Šikanování probíhalo vždy opakovaně, pouze s jinou časovou délkou. Ubližovali obětem tehdy, když se jim chtělo, když je štvály, atd. Můžeme si myslet, že co agresor, to jiný důvod k napadení, vždy však za účelem zviditelnit se a ukázat svou sílu před svými nohsledy. Místem pro šikanování je u agresorů ze speciální školy nejčastěji cesta do nebo ze školy, popřípadě třída. Až na dvě výjimky uvedli všichni agresoři, že se své oběti nebáli, neměli strach, že jim to může oplatit, všichni si byli jisti svou fyzickou převahou nad zvolenou obětí.

V předešlé části jsme poskytli shrnutí výsledků našeho výzkumného šetření. Nyní přejdeme k verifikaci či falzifikaci jednotlivých hypotéz, které jsme si před začátkem výzkumu vytyčili. Každý z předpokladů podložíme fakty, které jsme získali prostřednictvím výzkumu.

Hypotéza 1: Předpokládáme, že se šikana bude častěji vyskytovat u žáků ve speciální škole.

K ověření této hypotézy využijeme data získaná během dotazníkového šetření, konkrétně nám poslouží dotaz číslo 5 a zároveň také dotaz 11, kde jsme zjistili počet

napadených žáků agresorem ze stejné třídy jako oběť a následně počet žáků napadených agresorem z jiné třídy než je oběť.

Výzkumem se zjistilo, že 19% žáků základní školy bylo napadeno spolužákem ze své třídy a 17% spolužákem ze školy, tedy z jiné třídy. 23% žáků základní školy speciální uvedlo, že je napadl spolužák ze třídy a 17% bylo napadeno jiným spolužákem ze školy. Z následujícího tedy vidíme, že žáci základní školy speciální jsou napadáni častěji než žáci běžných základních škol.

Hypotéza byla verifikována.

Hypotéza 2: Předpokládáme, že nejčastější formou šikany na speciální škole je fyzické napadání.

Pro ověření tohoto předpokladu jsme využili odpovědi žáků na otázku číslo 6 a 12, ale také jsme zhodnotili odpovědi z rozhovorů s agresory.

Z grafu číslo 7 je jasně patrné, že 21% obětí šikany na speciální škole, na které útočí agresor ze stejné třídy, je nejčastěji šikanováno fackováním, jako další forma šikany pak je používáno bití (16%) a vyhrožování (16%). Pokud jde o šikanování agresorem z jiné třídy, než je oběť, což znázorňuje graf číslo 15, bývají nejčastěji používány nadávky (30%), dále pak vyhrožování (20%) a fackování (20%). Zde by naše hypotéza byla tedy ověřena pouze částečně, jelikož agresori ze stejné třídy sice využívají nejvíce fyzickou formu šikanování, ale agresori z jiné třídy zastrávají své oběti nejvíce nadávkami, tedy psychickou formou.

Díky výsledkům rozhovorů s agresory šikany na speciální škole, však můžeme jistě říct, že jako nejčastější forma šikanování se objevuje právě ta fyzická. Všichni dotazovaní agresori totiž uvedli, že své oběti ubližovali vždy fyzicky (fackováním, bitím, ránou pěstí, atd.), psychickou šikanu používali prý vždy jako další ubližování oběti, jako něco navíc.

Hypotéza byla verifikována.

Hypotéza 3: Předpokládáme, že si agresor šikanování vybírá oběť fyzicky slabší, než je on sám.

Stěžejním pro ověření poslední hypotézy byly výpovědi agresorů, které jsme získali metodou rozhovoru. Podstatná zde pro nás byla poslední položená otázka, která se ptala agresora, zda se nebál, že mu oběť jeho šikanování nějak oplatí, zda ten komu ubližuje, není dokonce silnější než on sám.

Na tento dotaz odpovídalo celkem 14 agresorů. Pouze dva z nich však prozradili, že měli strach. Jednou z nich byla dívka, která uvedla, že se své oběti bála, ale zároveň věděla, že by jí kamarádka pomohla. Druhým z nich byl chlapec, který řekl, že se obával odplaty ze strany bratra oběti. Zbýlých dvanáct agresorů povědělo, že se útoků na oběť neobávali, neměli strach z toho, že by jim to mohla oplatit. Kvůli ověření této hypotézy obsahoval dotaz ještě další otázku, která se ptala, zda není oběť dokonce silnější, než sám agresor. Všichni dotázaní odpovídali dost podobně, vždy vyšlo najevo, že jejich oběť je fyzicky slabší, než jsou oni sami. Z odpovědí agresorů tedy můžeme říct, že si agresor vybírá pro své šikanování oběť, která je fyzicky slabší, než je on sám. Další otázkou by zde pak ještě mohlo být, zda si tuto fyzicky slabší oběť vybrali záměrně a věděli o tom, že budou útočit na někoho takového, nebo zda si slabší oběti vybírají nevědomky.

Hypotéza byla verifikována.

Díky našemu výzkumnému šetření, které proběhlo metodou dotazníku a metodou rozhovoru se nám podařilo nalézt výsledky na stanovené hypotézy. Všechny tři hypotézy byly verifikovány. Uspěli jsme v našich předpokladech týkajících se výskytu šikanování. Naším bádáním jsme zároveň zjistili formy šikanování, díky čemuž jsme mohli ověřit a následně verifikovat další hypotézu. Dokázali jsme potvrdit fakt, že agresoři si jako oběť vybírají slabší jedince.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci byla provedena komparace šikany na základních a speciálních školách. Zjistili jsme, jaká je četnost šikanování a jaké formy šikanování se nejčastěji vyskytují na obou typech těchto škol. Dále jsme ověřili, kdo jsou agresori na speciální škole.

V teoretické části práce jsme se zabývali pojmy, které se pojí s tématem naší práce, tedy šikanou. Znalost toho, co je šikana, jaké jsou její příčiny a formy, jaká jsou jednotlivá stadia tohoto patologického chování, kdo jsou hlavní aktéři šikany, by měl znát každý pedagog. Pro komplexní uchopení zvoleného tématu jsme uvedli i následky pro aktéry šikany, možnosti řešení a prevenci šikany. Jelikož jsme pracovali s žáky speciální základní školy, bylo nutné uvést, kdo jsou jejími žáky, tedy žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. Všechny tyto poznatky vedly k dobrému pochopení zvoleného tématu a následně ke kvalitní práci při výzkumném šetření.

Praktická část této práce je věnována výzkumnému šetření, které probíhalo v praktických třídách speciální školy a v běžných třídách základní školy. Respondenty našeho bádání byli žáci ze šestých a sedmých tříd. Pro nejlepší podložení výzkumné otázky a zvolených hypotéz jsme vybrali dvě explorativní metody, dotazník a rozhovory. Dotazníky byly rozdány v obou typech škol, za účelem komparace šikany a ověření, jaká je četnost a jaké formy se vyskytují nejčastěji. Rozhovory proběhly na speciálních školách, abychom zjistili, kdo jsou agresori šikany. Z výzkumu vyšlo jasně najevo, že šikana probíhá ve větší míře na základní škole speciální, kde je šikanováno 23% žáků, avšak ani na běžné základní škole nejsou výsledky šikanování nijak uspokojivé, neboť i zde je vysoké procento žáků (19%) šikanováno. Průzkumem bylo také zjištěno, že nejčastější formou šikany je šikana fyzická na speciální škole, naopak na základní škole je to šikana psychická. Zároveň jsme získali informace, kdo jsou agresori na speciální škole a ověřili jsme i tezi, že agresor si vybírá jako oběť žáka fyzicky slabšího.

Získané výsledky průzkumu byly poskytnuty všem školám, které se ho účastnily. Záleží nyní na vedení školy, jak s předloženými fakty bude nadále pracovat. Ředitelé i jednotliví učitelé by se jistě měli problému šikanování na jejich škole věnovat a pokusit se ho odstranit, nebo alespoň minimalizovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

FIELDOVÁ, E., 2009. *Jak se bránit šikaně*. Vyd. 1. Praha: Ikar. ISBN 978-80-249-1176-2.

HADJMOUSOVÁ, Z., 2002. *Úvod do speciálního poradenství*. 1. vyd. Liberec: TUL. ISBN 80-7083-659-8.

HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2 .

KOLÁŘ, M., 2001. *Bolest šikanování. Cesta k zastavení epidemie šikanování na školách*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, M., 1997. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-123-1.

KYRIACOU, CH., 2005. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-945-3.

MATĚJČEK, Z., 2005. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1056-6.

PEŠATOVÁ, I., TOMICKÁ, V., 2007. *Úvod do integrativní speciální pedagogiky*. 1. vyd. Liberec: TUL. ISBN 978-80-7372-268-5.

PIPEKOVÁ, J. (ed.), 2006. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-7315-120-0.

ŘÍČAN, P., 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi : Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., 2009. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2991-6.

VÁGNEROVÁ, K., 2009. *Minimalizace šikany*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-611-7.

VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H., 2011. *Pedagogika pro učitele*. 2. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3357-9.

Saferinternet: Kybersikana [online]. [vid. 2012-01-20]. Dostupné z:
<http://www.saferinternet.cz/pro-deti/kybersikana>

Bezpečně online: Kybersikana [online]. [vid. 2012-01-20]. Dostupné z:
<http://www.bezpecne-online.cz/pro-ucitele-a-rodice/teenageri-a-komunikace-na-internetu/kybersikana/179-3>

ŠVEC, J., JEŘÁBKOVÁ, S., KOLÁŘ, M., 2007. Jak zlepšit vztahy v naší třídě. In:
Odyssea.cz [online]. [vid. 2012-12-19]. Dostupné z:
http://www.odyssea.cz/soubory/e_kurzy/jak_zlepsit_vztahy_v_nasi_tride_2_stupen_zs.pdf

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dotazník šikanování

Příloha 2: Otázky k rozhovoru

Příloha 3: Ukázka rozhovoru

Příloha 1: Dotazník šikanování

Škola:

Třída: Datum: Pohlaví (jsi chlapec nebo děvče?):

NEPODEPISUJ SE! Prosím, zakroužkuj své odpovědi. Nikdo jiný je neuvidí, tak se neboj napsat pravdu. Mockerát Ti děkuji za vyplnění tohoto dotazníku.

-
1)	Jsi rád(a) v této třídě?	Ano				Ne
	Oznamkuj od jedničky do pětky.	1	2	3	4	5
2)	Máš ve třídě dobrého kamaráda?	Ano			Ne	
3)	Patříš ve třídě do nějaké party?	Ano			Ne	
4)	Viděl si někdy, že nějaký spolužák ze školy ubližoval tvému spolužákovi?				Ano	Ne
5)	Ubližoval nebo ubližuje někdo ze třídy tobě?		Ano			Ne
6)	Jak ti ubližují? (zakroužkuj, nebo sám napiš)
nevšímají si mě – posměch – pomluvy – ponižování – nadávky – vyhrožování – bití –
fackování – kopání – rány pěstí
Jinak – jak? Napiš:					
7)	Ubližovali ti někdy také tak, že
-ti vyhrožovali přes telefon (např. ošklivá sms zpráva)?
-ti poslali výhružný email?
-ukázali ostatním na internetu něco (fotky, video), co si nechtěl, aby někdo viděl?
-napsali o tobě na internetu (třeba na facebooku) něco ošklivého, zlého?					
8)	Jak často ti ubližovali?	-stalo se to jen jednou				
		-stalo se to víckrát				
		-stávalo se to často				
		-vůbec				
9)	Kde se to děje?
- Ve třídě – na chodbě – v šatně – na WC – v jídelně – družině – cestou do školy nebo ze
školy – v tělocvičně – na hřišti
Jinde – kde? Napiš:					
10)	Ubližuje ti chlapec, nebo dívka?	Dívka		Chlapec		
	Kolik je těch, kteří ti ubližují?	1		1		
		2		2		
		3		3		
		Víc než 3		Víc než 3		

- 11) **Ublížíval nebo ubližuje ti někdo ze školy?** **Ano** **Ne**
- 12) Jak ti ubližují? (zakroužkuj, nebo sám napiš)
 -posměch – pomluvy – ponižování – nadávky – vyhrožování – bití – fackování – kopání – rány pěstí
 Jinak – jak? Napiš:
- 13) Ublížovali ti někdy také tak, že
 -ti vyhrožovali přes telefon (např. ošklivá sms zpráva)?
 -ti poslali výhružný email?
 -ukázali ostatním na internetu něco (fotky, video), co si nechtěl, aby někdo viděl?
 -napsali o tobě na internetu (třeba na facebooku) něco ošklivého, zlého?
- 14) Jak často ti ubližovali? - stalo se to jen jednou
 -stalo se to víckrát
 -stávalo se to často
 -vůbec
- 15) Kde se to děje?
 - Ve třídě – na chodbě – v šatně – na WC – v jídelně – družině – cestou do školy nebo ze školy – v tělocvičně – na hřišti
 Jinde – kde? Napiš:
- 16) Ublížíje ti chlapec, nebo dívka? **Dívka** **Chlapec**
 Kolik je těch, kteří ti ubližují?
 1 1
 2 2
 3 3
 Více než 3 Více než 3
- 17) Řekl(a) jsi o tom někomu? **Ano** **Ne**
- 18) Pokud ne, proč jsi to nikomu neřekl?
- 19) Pomohl ti ten, komu jsi to řekl(a)? **Ano** **Ne**
- 20) Myslíš si, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele? **Ano** **Ne**
- 21) Byl potrestán ten, kdo ti ubližoval? **Ano** **Ne**
- 22) Řekl(a) jsi o tom, že ti někdo ubližuje, rodičům? **Ano** **Ne**
- 23) Kdo si myslíš, že by ti nejvíce pomohl? A jak?
- 24) Jsi sám (sama), komu ve třídě nebo ve škole ubližují? **Ano** **Ne**
- 25) To, že ti někdo ubližuje, není správné, a jistě myslíš na to, proč tohle trápení máš zrovna ty. Řekli ti, proč ti ubližují? Co si myslíš ty, proč ti ubližují?
- 26) Zkusil(a) jsi se bránit? **Ano** **Ne**

Příloha 2: Otázky k rozhovoru

1. Chodíš rád do školy?
2. Proč ano? Proč ne?
3. Máš tady někoho, kdo je tvůj kamarád?
4. Máš ve třídě nebo ve škole někoho, koho opravdu nesnášíš? Kdo ti vadí?
5. Ublížil si mu někdy nebo některému jinému spolužákovi? A proč?
6. Jak? Co jsi mu udělal?
7. Opakovalo se to?
8. Kdy si mu ubližoval?
9. Kde si mu ubližoval?
10. Nebál si se, že ti to oplatí? Není třeba silnější než ty?

Příloha 3: Ukázka rozhovoru

Chodíš rád do školy?

No, moc ne.

A Proč ne?

Nechce se mi vstávat ráno tak brzo, to je hrozný.

Jen kvůli tomu?

Taky protože se nerad učim matiku a češtinu.

A co váš pan učitel, na toho se netěšíš?

Jo, na toho jo, ten je dobrej. Je to srandista.

A máš tady někoho, kdo je tvůj kamarád?

Jako tady ve třídě? Jo, to mám, hodně jich tu mám, Petra, Honzu, Marka a Kubu, to jsou nejlepší kamarádi.

Tak kamarádů tu máš docela dost, vid'?

Jo, jo, to docela jo.

A když tu máš tolik kamarádů, je ve třídě nebo ve škole taky někdo, koho opravdu nesnášíš?

Jo, mám, nesnáším ve škole dva kluky, oni jsou úplně hrozný.

To já jsem taky měla ve škole pár spolužáků, který jsem neměla vůbec ráda. Ty říkáš, že jsou hrozný, a proč?

Furt někde machrujou.

A jak machrujou?

Třeba, že všechno uměj a znaj. Maj dobrý známky, tak si myslej, že je na to někdo zvědavěj.

Ublížil si mu někdy nebo některému jinému spolužákovi?

No, ublížil, ale učitel to už zjistil!

Já vím, že to zjistil. A to byli tihle dva spolužáci, co je nesnášíš?

Jo, ale já jsem bil jen toho jednoho, tomu druhýmu jsem nic nedělal!

A řekneš mi, proč si mu ubližoval?

Však už jsem říkal, že mě štve, je to blb, nesnáším ho, jak všechno ví, když se nás učitel na něco ptá. A taky nemám rád, jak na mě čumí.

Hele, a jak si mu ubližoval? Co jsi mu udělal?

Já jsem ho párkrát zbil někde venku, když jsem ho potkal. Ve škole jsem mu jenom nadával a taky jsem mu rozbil brejle.

Hm, rozbil si mu brejle a bil si ho? Ještě něco jsi mu provedl?

Já už nevím, to je dlouho, myslim, že už nic. Stejně si to zasloužil.

Říkal si, že si ho párkrát zbil. Takže se to opakovalo?

Jak, jestli se to opakovalo?

No, jestli si mu to dělal víckrát?

Jo, dělal. Asi tak půl školního roku.

Kdy si mu ubližoval?

Když jsem byl někde venku a byl se mnou ten jeden kámoš, tak jsme si ho vždycky chytli.

A kde si mu ubližoval?

Buď venku, tam u nás u divadla, nebo taky jsme si ho chytli někdy, když šel do školy.

Tak jste na něj byli dva?

Ne, ten můj kámoš za to nemůže. To já jsem chtěl mu to dělat.

Dobře a nebál si se, že ti to oplatí? Není třeba silnější než ty?

(úsměv) Vy jste ho neviděla?

Ne, neviděla. Jak vypadá?

Je to malej šprták. Uplně hubenej a slabej je jak moucha. Nikdy mi to nevrátil, takže jsem se ho nikdy vůbec nebál.